CASTRUCCII
BONAMICI
COMMENTARIORUM
DE
BELLO ITALICO
LIBER I.

LUGDUNI BATAVORUM.

EDITIO ALTERA.

CIↃ CI CC L.

CASTRUCCII BONAMICI

Commentariorum de Bello Italico

LIBRI PRIMI

AD

CAROLUM

BORBONIUM

Neapolis, & Siciliæ Regem,

PRÆFATIO.

DIFFICILE *profecto eſt*, *atque arduum*, CAROLE BORBONI REX, *eorum*, *quæ ætate contigerunt ſua*, *ſcribere*

bere hiſtoriam; propterea quod non ingenii ſolum ea ſcribenti, ſed etiam capitis interdum, atque id quod ego plurimi facio, exiſtimationis diſcrimen adeundum ſit. Etenim cum illud maxime propoſitum hiſtorico eſſe debeat, ut nihil non audeat veri dicere, periculum ſane eſt, ne certarum explicatio rerum neceſſaria potentiorum poſſit animos offendere, qui aſſentatorum depravati blanditiis, ſi quid male geſſerunt non redargui memoria ſcriptorum, ſed defendi volunt oblivione, & ſilentio: adeo ut vel fides in hiſtorico, ſi tempori obſequatur, vel prudentia deſiderari poſſit, ſi veritati ſerviat. Quamobrem melius ſibi, ſuiſque proſpexiſſe monumentis mihi videntur ii, qui res a temporibus ſuis longe remotas perſcribendas ſuſceperunt. Nam qui dominabantur, extinctis, rebuſque commutatis nulla ſcriptori mentiendi, nulla eſt cuiquam cauſa ſuccenſendi, licetque ſpe, ac metu vetuſtate ſublatis mortuorum facta, & laudare ſine invidia, & vituperare ſine periculo. Quod item nobis facillimum factu fuiſſet, magnaque liberati cura videremur; niſi gravis jam cauſa impuliſſet nos, ut res ad Velitras geſtas conſcriberemus, & tua nunc authoritas CAROLE REX, *acceſſiſſet, qua mandatum nobis etiam, atque etiam eſſe voluiſti, ut eam Italici belli partem quæ res conſequitur illas, commentariis noſtris perſequeremur, iterque in Ciſalpinam uſque Galliam ſuſciperemus, ut & locorum ubi majore ex parte bellum illud geſtum eſt, & hominum, qui aut eidem interfuerunt bello, aut præfuerunt, explorata cognitione, naturaque perſpecta, hiſtoriæ noſtræ non minus*

nus

nus diligentiæ, quàm veritati conſuleremus.

At veritatis quidem præferendæ eo vel maxime difficultas extenuatur, quod ad Regem *ſcribimus, qui præclara ſuſtentatus virtutum ſuarum conſcientia hiſtoria non horret, actionum indicem humanarum, quique eadem animi magnitudine, qua mendaciis repugnare adulantium ſolet, vera ſcribentem tutabitur; neque patietur unquam neceſſariam hiſtorico eripi libertatem, qua, ipſo regnante, fruuntur omnes: cum piiſſimo, juſtiſſimoque Regi ſervire nihil aliud ſit, quàm gratiſſima, omnibuſque bonis cumulata libertas.*

Quanquam præſentis temporis conſcribendæ hiſtoriæ ita poſſe rationem temperari arbitror, ut neque fides, neque prudentia in ſcribendo deſideretur. Magna eſt enim orationis vis in utramque partem, ut neque aſſentatio placeat ſine quodam artificio dicendi, neque ſit odioſa veritas, quæ lenitate ſermonis aſperſa in animos illabatur; niſi ſi quis eſt aut natura ita aſper, ut nullam ab acerbitate ſejunctam veritatem probet, aut ingenio ita delicatus, ut ne honeſtam quidem, & quaſi legitimam hiſtorici libertatem ferre poſſit. Quorum ego hominum faſtidium atque inſulſitatem adeo non moror, ut prudentis contra, & gravis eſſe hiſtorici putem ejuſmodi opinionibus a recta ſcribendi ratione non deterreri.

Sed neque mihi audiendum eſt aliud genus hominum, qui militari inſtitutioni contrariam eſſe dicunt ſcientiam rerum pulcherrimarum, negantque tantum in ſcribendo operæ, ac temporis ponere militem oportere. Nam quid hos requirimus leves & ineruditos, cum ve-

veteres illos Romanos auctores habeamus præclariſſimos? qui ab humanioribus diſciplinis adeo non abhorruerunt, cum bellicis florerent laudibus, ut iidem res agerent ſcriptione digniſſimas, iidem ſcriberent. Romanorum ego induſtriam imitari præ me fero: utinam aſſequi virtutem poſſem! Tunc enim non obtrectationem deprecarer, ſed præmium poſtularem; atque a Te poſtularem, CAROLE REX, *qui nunquam profecto ſobolem militum, nova inſtituta Academia, meque ipſum inſigni beneficio ad optimas artes excitaſſes, niſi armorum hanc, literarumque conjunctionem valde probares, maximeque regale duceres; iis potiſſimum Patrocinii Tui quaſi lucem porrigere, quorum armis Regnum defendi, illuſtrari literis poteſt. Neque vero exiſtimare aliter potes, cum & quibus hominibus imperes, & a quibus ortus ſis, & quos denique in lucem edideris ipſe tecum ſæpiſſime cogites. In totius enim Italiæ parte beatiſſima collocatus a Deo, ut regnares, verſari Te profecto vides in eorum hominum veſtigiis, qui magni ſemper in omni ætate fuerunt ſcriptores, actoreſque rerum; Tuque ipſe,* CAROLE REX, *difficillimo tempore expertus es, non domi fidem, & conſilium, non fortitudinem foris, atque armorum vim Siculis, Neapolitaniſque deeſſe. Quorum quidem hominum regiones amœnitate cœli, bonitate agrorum, civium nobilitate, noſtris, vetuſtiſque temporibus celebratæ ideo mihi Græciam quodammodo reſpexiſſe, ideo Latium videntur attigiſſe, ut eo, in unam veluti ſedem, & Græcorum elegantia, & virtus immigraſſe Romanorum videatur. Quare*

mi-

mirandum non eſt ſi Græcorum , Romanorumque artibus excultæ , & nativo quodam ſenſu , atque inſita felicitate Reges ſemper bello , paceque inſignes aut acceperint , aut ipſæ fecerint: minuſque etiam mirandum eſt , ſi Tu , Optime Maximeque REX *ad eos imitandos Reges, & ſuperandos etiam commoveris . Quæ enim poſſederunt ipſi , regna obtines eadem , eodemque ſanguine ortus Abavum præterea habes Magnum* LUDOVICUM *Galliæ Regem , & Patrem* PHILIPPUM *Hiſpaniæ Regem præſtantiſſimum . Quod igitur a* LUDOVICO *Gallia , Hiſpania a* PHILIPPO *habuit , ut bonarum artium Parentes , atque illuſtrium virorum Patroni haberentur , & eſſent , id a Te Italia tuis , tuorumque Majorum peragrata victoriis , atque ornata legibus , & tua imprimis poſtulare Neapolis jure optimo videbatur , ſeque aſſequutam eſſe ſummopere gaudet . Teſtantur id cum moles illa objectæ fluctibus , atque hoſtibus , portuſque manufacti , tum omnium diſciplinarum domicilium magnifico abs Te opere exornatum : quæ duo , ut omittam cætera , quoties Neapolitani vident , toties ſecuritatem ii ſuam , & beneficium neceſſe eſt tuum videant , lætenturque nihil eſſe abs Te prætermiſſum , quod ad pacis , bellique artes in civitate excolendas pertineat .*

Quanta vero gaudii acceſſio ex eo facta eſt , quod gloriari poſſunt editos eſſe apud ſe Regios Liberos tuos , qui mihi jam ab incunabulis ſalutem innuere videntur Italiæ , & gentium fugam barbararum . Quo autem in majorem Imperiorum , magnorumque facinorum ſpem nati ſunt , eo diligentius ſolidæ virtutis præ-

præceptis, & veterum Romanorum exemplis imbuendi ſunt, ut ad maximas res conficiendas accedant paratiores. Atque haud ſcio, an hoc ideò fortuna tulerit, ut eo potiſſimum tempore naſcerentur Liberi tui, quo plurima, ac vetuſtiſſima illorum hominum monumenta in eodem littore e tenebris eruuntur, ubi in lucem ipſi ſuſcepti ſunt. Nam eorum facta ſummo ſibi ſtudio imitanda eſſe ſtatuent, quorum leviſſima quæque a doctis viris tanta cura conquiri, explicarique videant. Et ſane ejuſmodi antiquitatis ſtudia niſi ad hiſtoriam cognoſcendam, clarorumque adeo virorum imitationem perſequendam referantur, curioſitatis cujuſdam pleniſſima, ſapientiæ autem inaniſſima reperientur. Quanquam non magnopere illi quidem vetera requirent, cum domi habeant ante oculos omnium exempla virtutum. Parentes enim habent eos, qui cum regiis abundent virtutibus juſtitia, beneficentia, magnitudine animi, privatis non carent continentia, probitate, ſuavitate morum, quæ licet recondita, atque interiores ſint, emanant tamen multaque de iis narrantes egomet audivi homines nobiliſſimos, qui propter generis præſtantiam verſari familiarius cum Regibus conſueverunt, propter familiaritatem autem eas facilius noſſe virtutes, & quaſi reducto majeſtatis velo perſpicere poſſunt. At illæ alteræ quæ appellantur regiæ, propterea quod in publica utilitate, & luce verſantur, majoribus ut ita dicam, theatris propoſitæ non egent teſtificatione cujuſquam. Quominus vereor, ne quis gratiæ me cauſa quicquam in ſcribendo mentiri putet, cum eo mandante Rege ſcribam, qui laudibus cumulatus

latus

latus veriſſimis nullis falſis deliniri poteſt. Ad alienam vero gratiam, quid ego reſpiciam, qui Tibi. CAROLE REX, *debeam uni omnia? ſin autem moveri gratia non poſſumus, metu certe non debemus. Ejuſmodi enim ingreſſi ſumus vitæ rationem, ut quæ vere, atque honeſte dici poſſunt, fortiter, ac libere dicere ne vereamur, nihilque præter dedecus metuendum nobis eſſe ſtatuerimus. Quapropter omni metu, & cupiditate vacui; eaque libertate, quæ militem decet, atque hiſtoricum, qui nihil temere ſcribat, nihil aſtute prætereat, tuaque ſit,* CAROLE REX, *tectus auctoritate eam Italici belli partem latinis mandare literis aggredimur; quæ ab Auſtriacorum a Velitris receptu initium ducens Aquiſgranenſi pace, & Nicæenſi in Italia conventu terminatur.*

Opus ſane memorandum, & fortunæ varietate adeo inſigne, ut victores interdum deſperaverint, ſperare victi nunquam deſierint, ferociſſimique extiterint, qui imbelles videbantur, omniaque fortia paſſi pro libertate, atque auſi ſint. Fugati, cæſique exercitus, Duceſque nobiles, expugnatæ urbes, direptæ Provinciæ leguntur etiam alibi, & exitus ſunt communes bellorum omnium. Illud hujuſce belli, de quo ſcribimus; præcipuum eſt, quod tot præliis, tot cladibus, tantorumque Regum viribus nihil fere perfectum eſt, quod rerum geſtarum magnitudini reſponderit, non Principum ambitio ſedata, non Populorum conſtabilita felicitas; bellum denique vehemens, atque atrox pax repente concluſerit otioſis magis optanda, & defatigatis neceſſaria, quam cuiquam opportuna, aut glorioſa bellantium.

Te-

Totum autem opus tribus Libris complectemur, quorum hic primus in tuo, REX, *nomine apparet. Scriptionis enim noſtræ fructus aliquis ad neminem prius; quam ad eum pertinere debet, a quo accepimus, ut ſcriberemus.*

CASTRUCCII BONAMICI

COMMENTARIORUM

D E

BELLO ITALICO

LIBER PRIMUS.

DEPULSIS Auſtriacis CAROLUS quidem Rex, ita uti in Commentario de rebus ad Velitras geſtis diximus, Neapolim victor revertebatur: At Mutinenſium Dux, Gagiuſque cum Hiſpanorum copiis, & auxiliaribus, quas e ſuo delectas exercitu illis Rex attribuerat, ſe ſe recipientem Lobcoviczium inſequuntur, effectiſque eâ de causâ duobus in Tyberi pontibus exercitum iv. non. Nov. traducunt. Lobcoviczius miſſis jam antea, qui idoneum prope Viterbium caſtris locum deligerent, in ea ſe caſtra ſeptimo a Velitris die contulit; quæ quidem egregiè loci naturâ objecto monte ſatis edito, nemoreque denſo, atque aſpero muniebantur. Hæc Gagius animadvertens, qui hoſtes Roncilionem erat

uſque perſequutus, ad Falerios Faliſcorum, Spoletumque ſubito ſe convertit, atque ex iis locis in Umbriam erumpere meditabatur, ſperans ſi prior Peruſiam occupaſſet, Lobcoviczium receptu, & commeatu poſſe omni intercludi. Sed Lobcoviczius, cognito conſilio ejus, motis extemplo a Viterbio caſtris, per Urbevetanum agrum iter arripiens, & ſilvas inter, ac ſaltus properans anteceſſerat tam opportuno tempore, ut ſimul ipſe Peruſiam attingeret, & Hiſpani, Neapolitanique in Aſſiſienſi agro cernerentur. Erat enim ex oppido Peruſiâ propinquus deſpectus in pulcherrimam Umbriæ vallem.

Gagius in ea planicie, quæ inter Aſſiſium, Forumque Flaminii intereſt, caſtra facit: cohortes aliquanto latius porrigi, ſimul plures noctu ignes accendi jubet, quo ex tam late productis ordinibus, diſperſiſque ignibus amplioris ſpeciem exercitus hoſtibus oſtentaret. Suæ enim copiæ, quanquam e Neapolitanis, ut diximus, auxiliis, atque his, qui ex Hiſpaniis per eos dies ad oram Romanam, Centumque cellas appulerant, refectæ; infrequentiores tamen adhuc, vixque iixx. millia numero erant. Lobcoviczii autem ne xiii. quidem millium numerum explebant, inſigni morborum, & perfugarum frequentiâ, quod in omni fere receptu accidere conſuevit: multis etiam ad Aricinum nemus abſumptis, & nonnullis cohortibus, quæ Regi Sardiniæ auxiliarentur, in Galliam Ciſalpinam ſummiſſis. Quapropter cum ſuorum paucitatem videret, hoſtium numerum multo etiam majorem ex caſtro-

rum

rum amplitudine arbitraretur, profectionem fugæ ſimilem circumſpectabat vehementer timens, ne intercluderetur. Itaque ne celeritati quidem ſatis confiſus ſuæ, Comiti Soroo, qui ſuis, exercituſque impedimentis præſidio ibat, magnopere mandat, uti aliquam inſequenti Gagio moram inferat; dum ipſe per Eugubinos montes, ſuperato Apennino, ſecundum Adriaticum mare in Flaminiam deſcenderet, inque ejus regionis oppida exercitum in Hiberna deduceret. Hiſce mandatis acceptis Comes Sorous, converſo itinere, Nuceriam occûpat, ibique conſiſtit. Erant cum eo nongenti ferme projectâ audaciâ milites ad omne facinus, atque diſcrimen impunitate diuturnâ, crebriſque certaminibus obdurati, perfugæ omnes, eoque acriores, ne, ſi in poteſtatem Hiſpanorum venirent, ad ultimum ſupplicium progredi cogerentur. Et jam Hiſpanorum, ac Neapolitanorum primum agmen a Foro Flaminii profectum inſtabat, & occupatis circa Nuceriam collibus imminebat univerſum. Neque ob id Sorous a propoſito deterrebatur. Inſanire hominem oppidani dicere, qui ab omnibus rebus flagitiosè imparatus tam parvulis copiis, nullis munitionibus, adverſariorum exercitui obſiſtere velit; monere, ut ſibi, ſuiſque, ſubito diſceſſu, conſulat. Enimvero ille animo feroci, minacique vultu negat, univerſum adverſariorum exercitum tanti eſſe, ut ipſe fugiat; & memor eorum, quæ paulo ante Lobcoviczio Imperatori ſuo confirmaverat, milites cohortatus, ut nullam niſi in armis ſalutis ſpem ponerent, urbem, ſuburbium-

que, pro loco, ac tempore communit, portas obſtruit, tranſverſas trabes viis inducit, denique nihil reliqui ad defenſionem audaciſſime facit. At Hiſpani, Neapolitanique primo impetu in ſuburbium irrumpunt, portamque oppidi unam incendunt, neque tamen ulterius progredi audent loci difficultate, ſuorum cæde, hoſtium furore deterriti. Quibus rebus factum eſt, ut in foro, ubi mercatum habere oppidani ſolent, aggere extructo, & tormentis quatuor, quæ a Foro Flaminii advexerant, collocatis, quatere oppidum, ac diruere inſtituerint. Tum vero atrocitate rei oppidani commoti Soroum circumſiſtunt, unum univerſi orant, atque obſecrant, ne ſuâ pertinaciâ ipſorum fortunas omnes deleri funditùs patiatur. Ille omni re deſperata, cum jam nec jacula militibus, nec vires ſuppeterent, ſimul Lobcoviczium effugiſſe jam ſciret, colloquium petit, paratumque ſe dedere ait, ſi modo incolumitatem transfugis, veniamque impetret. Non impetratâ, tamen ad deditionem compellitur. Deditione facta, ipſa e veſtigio ab Gagianis militibus Nuceria diripitur, Pontificis Maximi oppidum: adeo nihil in bello ſanctum, nihilque tam opportunum injuriæ, quam medium, & quietum ſine armis imperium. Gagius, conſervato Comite Soroo, in cæteros, uti in transfugas, lege agi jubet. Injecta continuo omnibus vincula unum querentibus, quod vitam, quam projicere in prælio per virtutem poterant, ſupplicio, atque ignominiæ reſervaſſent. Statim inde in caſtra ad Forum Flaminii abripiuntur, ibique

in

in eos, toto inſpectante exercitu, paulo ſeverius animadverſum eſſe videbatur, propterea quod non ſorte decimus quiſque, uti militari conſuetudine receptum eſt, ſed quintus quiſque lectus ad ſupplicium ſit, illique ipſi milites, qui fortium beneficio ſupplicium vitaverant, tamen illuvie obſiti, catenatique longo, ac miſerabili agmine Cajetam uſque perducti fuerint, ubi qui honeſtioris in militiâ ordinis erant compingerentur in carceres, reliqui ad opus, atque ad triremes damnarentur. At ii, quos extremum ſequi ſupplicium damnatos oportebat, pars arboribus ſuſpenſi, pars jaculis confoſſi fœdiſſimè perierunt. Perhorruere milites, populique præſertim leniſſimo Pontificis imperio aſſueti tantam ſubito ſtragem, non reputantes eâ ſeveritate militarem diſciplinam contineri, & reipublicæ intereſſe vehementer punire transfugas. Juſtiſſimo igitur ſupplicio affectis tranſfugis, Gagius aſſequendi hoſtis ſpe dejectus, cum ſumma jam hiems inſtaret, diſtributis circum agri Romani municipia legionibus, ipſe Viterbii hiemare conſtituit. Quo in oppido cum cæteri copiarum Præfecti otioſum ab hoſte tempus ludis, ſcœniſque contererent, ille tacitus plerumque totius Italici belli molem animo agitabat. Itaque maturius paulo, quàm tempus poſtulabat, deducto ex hibernis exercitu quaſi incertus quà progrederetur, ut ſua hoſtibus conſilia occultaret, modo ſe Flaminiæ viæ dare, interdum Hetruriæ oſtendere ſe veluti minitabundus, atque in eam partem impreſſionem facturus videbatur. Quæ quidem fama erat edita in vulgus, adeo-

que percrebuerat, ut qui ei provinciæ præerant, trepidarent, atque aliquot in fines Aretinorum cohortes præſidii causâ mitterent. Quanquam enim Viennenſi fœdere diligentiſſimè cautum de Hetruriâ non turbandâ fuerat; quo fœdere Hiſpaniarum Regis ſocius, atque amicus Galliarum Rex acceptâ a Franciſco Duce, quam Regi Stanislao ſocero attribueret, Lotharingia, Hetruriam Franciſco in perpetuum addicendam, Hiſpano conſentiente, curaverat, reque ipsâ addixerat: interdum tamen illa ſuberat cogitatio, quam faciles eſſent hominum, & cum primis Regum ad fallendum mentes; neque tam, qui Hetruriæ præerant, Hiſpanos timebant, qui adventare dicebantur, quam populares, quorum ipſi adversâ, Hiſpani ſecundâ voluntate utebantur. Nam Florentinos Borboniarum partium ſtudio omnium in Italia maxime flagrare opinio erat, vel quia Caroli Hiſpaniarum Regis F. adventum, ejuſque benignitatis memoriam novâ nondum dominatione expulerant, vel quia Medicæorum extinctâ apud ipſos familiâ in Tranſalpinorum poteſtatem redacti ſervitute premi inclementiore videbantur. Vitio etiam gentis humanæ, quæ longinqua expetere, faſtidire preſentia conſuevit. Sed Gagius, qui in Hetruriam cogitaverat nunquam, ſuperum mare verſus iter facere, ad hoſtemque contendere cæpit.

Quadrigenti ferme vicum quendam in Flaminiâ, qui Catholica appellatur, inſederant Ungarici equites, ibique erant ab Lobcoviczio collocati, ut Hiſpani exercitus cona-

natus, atque itinera ſpecularentur. Quem exercitum ubi appropinquare cognoverunt, eo ſtatim loco exceſsére. Quo facto, qui Arimini, quique Cæſenæ Auſtriaci milites præſidii cauſa erant Ungaricis ſe ſe equitibus adjunxerunt, unâque omnes ad Cornelii Forum perrexerunt. Hiemabat ibi Lobcoviczius. Hic de Hiſpanorum adventu certior factus, cum quæ per literas, nunciosque ab Rege Sardiniæ flagitaverat, nuſquam adhuc apparerent auxilia, atque ipſe, attritis jam viribus, multo omnibus rebus eſſet Hiſpanis inferior, educere ex hibernis exercitum, ſeſeque properans recipere cæpit: neque prius properandi finem fecit, quam ad Mutinam perveniret, caſtraque ad eam urbem opportuno, & munito loco ponere.

Ipſius enim caſtrorum dextrum latus ita urbi adhæreſcebat, ut adactis ex arce Mutinenſi telis protegi poſſet. Siniſtrum foſsâ ſepiebatur, quæ derivandi fluminis causâ prope Mutinam erat non mediocrem in altitudinem depreſſa. A fronte munitiones Lobcoviczius inſtituerat optimas, eaſque tormentis, perpetuiſque ſtationibus inſtruxerat. A tergo autem caſtrorum amnis erat Gabellus, eoque in amne pontes effecerat tres, quo facilior eſſet in Mantuanum agrum receptus, ex eove commodior, ſi nemo premeret, commeatus. His rationibus Lobcoviczius ad utrumque paratus, ſeu pontibus effectis ſe ſe ulterius recipere, ſeu communitis caſtris remanere mallet, auxilia certe expectare, & bellum ducere velle videbatur. Jam vero eo magis feſtinare Gagius, atque in maximam

conficiendi negotii ſpem adduci ſi Lobcoviczium aſſequeretur, cumque eo confligeret, priuſquam ille ſeſe Tranſalpinis, & Sardinienſibus auxiliis confirmaret. Itaque ad Forum Cornelii, eodem, quo hoſtis, itinere properans in fines Bononienſium celerius opinione omnium pervenit, continuatoque itinere Scultennam cum omni exercitu flumen vado tranſit, ita ut humeri tantum, ſummaque militum pectora extarent, eademque uſus celeritate, cum hoſtium manum, quæ Spilinbergium (in Mutinenſi agro ad Scultennam vicus eſt) tenebat, in fugam conjeciſſet, ad locum pervenit, qui appellatur Montalus, atque abeſt a Mutina paſſuum iii. millia. Caſtra ibi Hiſpani, Neapolitanique faciunt. Poſtero die Gagius decurionem exercitus cum ſatis validâ peditatus, atque equitatus parte præmittit, qui caſtra exploret Auſtriacorum, & loci naturam cognoſcat. Quibus cognitis rebus, exercitum confeſtim in eam partem adducere, ubi item eſt in agro Mutinenſi vicus, quem Bonumportum appellant, atque inde in hoſtium caſtra triplici inſtructo agmine irrumpere, eodemque tempore, ſummiſſis militibus, atque operis, quæ cum iis ratibus, quas carris devehebat, pontem in flumine Gabello extemplo perficerent, hoſtes ab tergo adoriri Gagius meditabatur, ancipiti ipſos prælio diſtractos facilius opprimi poſſe ſperans. Hæc cum ille cogitaret, atque ageret maxime; ecce ſubito ab Hiſpaniarum Rege nuncius apparet cum literis: debere Philippum Regis F. in Genuenſium fines quamprimum ſe conferre;
pro-

properaret cum illius exercitu ſuum Gagius conjungere, omniaque poſthaberet. Quibus literis acceptis aggrediendi hoſtis conſilium depoſitum eſt, ſuſceptaque de itinere, concilio ſtatim advocato; deliberatio.

Dux Mutinenſium concilio, ſummæque rerum imperatorio nomine præerat. Is rectâ eundum Novas eſſe arbitrabatur, Genuenſium oppidum in Galliâ Ciſalpinâ plenum, atque opulentum, & Philippici exercitus propinquitate opportunum: aſſuetum ſe ſe iis circum Mutinam locis; non viam ſe certe noſſe ullam aliam, qua exercitus ire, impedimentaque ſupportari poſſint: ſibi quidem perſuaderi magni animi rem eſſe, magnæ difficultatis propter aſperitatem viarum, hoſtis propinquitatem, occultandi conſilii deſperationem: ſed nihil eſſe virtutis arduum; cumque Regi parendum neceſſario ſit, enitendum eſſe ajebat, etſi aliquo accepto detrimento, ut eo, quo Rex juſſerit, mature cum exercitu perveniatur. Porro erant, qui Bononiam ſtatim, atque in Pontificis provinciam regredi cenſerent, quod facilem ibi commeatum, iter denique non incommodum ad inferum mare, Coſarumque oram eſſe arbitrarentur, & ſalvum inde exercitum cum omnibus impedimentis unâ in Liguriam navigatione poſſe tranſmitti demonſtrabant. Gagius utramque improbabat ſententiam, quantum alteri deeſſe conſilii, tantum alteri ſupereſſe animi dicebat. Qua enim fiducia, aut quibus copiis Novas perveniendum? lxx. circiter millia paſſuum intercedere itineris aſperi, atque difficilis: ipſum a Placentia Apenninum tranſcen-

ſcendendum : ſubeſſe rivos , amnes , nobilitatum Gallorum fugâ , victoriâque Tarum , Romanorum clade Trebiam ; tempus adverſum , maximas aquas , longum iter , & corruptum , impeditum agmen : inſtare ab uno latere hoſtes , qui agmen aſſidue noſtrum peragitent ; ab altero montes aſſurgere gelu , pruinaque oppletos : vix quinque dierum cibaria ſupereſſe : in tantis anguſtiis ecquam eſse militibus ſpem poſse inopia , & laſſitudine confectis , montibus , atque hoſte circumcluſis? magnopere ſe quidem Mutinenſium Ducis perſpectam jam in maximis rebus laudare virtutem , cui nihil arduum videatur : ſed eſse in bello non minus conſilio , quam virtuti locum , eâque propter cavendum eſse , ne temere progreſſis , aut certum exitium , aut turpis impendeat exitus. Reditum vero in Pontificis provinciam quid habere , niſi inopiam cibariorum , & militum fugam , & diſcrimen omnium rerum ? Ecquam enim fore copiam , ſi loca repetantur noſtrorum , hoſtiumque inveteratis jam caſtris exinanita , atque exhauſta ? milites autem , qui , cum ad hoſtes itur , alacres , atque erecti vadunt , demittere , cum recedatur , animum , & factâ receptus mentione , ſtatim de fugâ , victoriæ , prædæque deſperatione incitatos cogitare . At illud , cujus tandem conſilii eſſe ? Neapolitani Regni robur , Hiſpanorum florem , totius belli ſpem , atque eventum mari , & fluctibus committere ? præſertim cum omnia littora , portuſque tanta diligentia a Britannicis claſſibus aſſerventur . Poſtremo afferre ſe , quod tu-

tius,

tius, atque explicitius conſilium videatur. Præmiſſurum enim ſtatim Bononiam Pincaronium Præfectum Fabrûm firmo cum præſidio, qui ea via celeriter tormenta omnia, & quidquid in exercitu gravis, atque infirmi eſt, in Hetruriæ maritima adducat, indeque idoneam nactus tempeſtatem, & Liguſticam oram legens neque ad unum locum appellat, neque uno commeatu; quo fallere melius Britannos, atque effugere poſſit. Ipſum interim, qua proximum eſt iter, cum expedito, ac delecto agmine per Apenninum, Lucenſemque agrum in Genuenſium fines perventurum: neque defuturos exercitui commeatus, cum, trinis viæ caſtris ſuperato Apennino, Lucenſium campi occurrant integri & fertiles, qui pabulo, frumento, pecore, & omni rerum copia juvare exercitum queant. Hæc vicit in concilio ſententia; cujus ſententiæ hæ erant certæ opportunitates, quod præmiſſa tormenta ab omni hoſtium impetu, Pincaronii celerrima profectione defendebantur, quem aſſequi cum unius diei iter antecederet, illi profecto non poterant; & quod oppoſitus obſtabat Apenninus, quominus reliquum inſequerentur exercitum. Neque præterea veriſimile erat Lobcoviczium a Gallia Ciſalpina, atque ab Rege Sardiniæ longius abduci velle, animis Genuenſium tum incertis, atque Philippi, Gallorumque copiis ingruentibus.

Gagius cum omnem in celeritate poſitam rem videret, concilio vix dimiſſo, tormenta, atque impedimenta omnia ſilentio prima nocte ex caſtris Bononiam confeſtim præ-

præmiſit, ac conquieſcere ante iter confectum vetuit. His Pincaronius Præfectus Fabrûm cum equitum, peditumque millibus v. miſſus præſidio eſt. At ille cum ad Scultennam amnem perveniſset, qui ea nocte ex maximo imbre admodum creverat, ſimul iis temere credens, qui vado amnem tranſiri poſse negabant, iter ſupprimit. Quod ubi Gagius cognovit decurionem ſtatim exercitus miſit, qui hominem ſeverius commonefaceret, uti acceleraret. Quo facto vadum in flumine repertum eſt. Periculum erat, ne, ſi tam ſubitam Lobcoviczius profectionem ſentiret, multo breviore itinere Pincaronium aſsequeretur, eumque interciperet. Ita unius hominis ſoccordiâ parum abſuit, quin tormenta omnia, atque exercitus impedimenta in hoſtium poteſtatem venirent, totiuſque rei conſilium deperiret. Interea Gagius cum expedito agmine e conſpectu Auſtriacorum evolavit. Lobcoviczius Pincaronii profectionem non ſenſerat, Gagium vero ne profectum quidem eſse exiſtimabat, ſed eo tantum exceſſiſse arbitrabatur, ut paulo ultra eum locum caſtra transferret. Qua de cauſa, primi diei mora illata, deinceps, reliquum fruſtra laborem ſuſcipi intelligebat, cum jam neque Pincaronii iter demorari, neque Gagium conſequi, neque etiam extremum ejus agmen carpere poſset. Dicitur eo tempore Lobcoviczius tantam eſſe celeritatem, reique militaris ſcientiam in ipſo hoſte admiratus. Ea eſt magnorum facinorum vis, atque ſpecies.

Apennino, qui ab alpibus maritimis, ſupra-

praque Genuam initium ducens, omnem Italiam diſcriminat, ii quoque montes annectuntur, qui Mutinenſem agrum meridiem verſus a Lucenſi dividunt, Baliſta quondam, & Letus apud Romanos appellati, nunc a peregrino quodam, quem ſummo apud Scotos loco natum auſtere, & ſolum plures ibi annos vixiſſe ajunt, D. Peregrini montes dicuntur. Ferebatur eo Gagius triplici inſtructâ acie. Facile a principio iter, atque amœnum. Colles aſſurgebant leniter acclives. Ubi ad aſpera, ac montoſa ventum eſt, ſarcinaria omnia jumenta defecere, adeo ut cibaria ipſi ſibi milites ſupportaverint. Accidiſſe id ſatis conſtat eorum improbitate, qui vecturas de Regibus redimunt; propterea quod, ut ſuo privatim compendio ſervirent, jumenta coemerant macie corrupta, neque ad ſuperandos montes idonea. Atqui ejuſmodi ærarii depopulatores, poſteaquam ex egeſtate, ac ſordibus permiſſo jam latrocinio emerſerint, ad opes, atque ad honores obrepunt non ſine Regum pernicie, & juſtiſſimâ populorum querelâ. Cum, uti dictum eſt, in tres partes diſtributus Gagianus Apenninum ſuperaret exercitus, dextera quidem, ſiniſtraque pars, quod molliore itinere montem circuibat, facile progrediebatur. At media acies, in qua Dux ipſe Mutinenſium, & Gagius erant, loci iniquitate, miſerè admodum divexata eſt. Nam quod duces itineris nacta eſſet imperitos, per devia, atque aſperiora incedebat, nullumque neque ordinem, neque imperium ſervare poterat, & quod rectâ montem adverſus peteret, ægrius neceſ-

ſario

ſario ingrediebatur, quâque difficilior erat aditus, atque præruptior. Tum iii. ferme millium paſſuum via adeo gelu conſtrata erat, ut, niſi diſcuſsâ glacie iv. in altitudinem pedum, inſiſtere miles non poſſet, & complures nihilo ſecius prolaberentur, præcipiteſque agerentur per lubricas illas montium altitudines. Ipſi ante primos ordines ibant Imperatores, Dux quidem Mutinenſium pedes, Gagius vero, cum podagræ doloribus ureretur, equo inſidens, & cohortabantur ſuos, ne labori ſuccumberent, neve animum tot præliis, atque hoſtibus invictum in tantulo non facillimi itineris ſpatio deſponderent. Imperatorum vocibus, atque exemplo tantum militibus inceſſit itineris conficiendi ſtudium, ut in ſummum jugum incredibili labore, ac perſeverantiâ conniterentur; ex eoque properantes deſcenderent, atque ad Caſtrum novum, qui non ignobilis in illis montibus vicus, & totius Capheroniæ provinciæ caput eſt, ſubito pervenirent; adeo ut qui Montis Alphonſi arci, quæ vico imminet, præſidio erant Auſtriaci milites, cum nihil tale ſuſpicarentur, & incurioſè obſervarentur in foro, prius captam arcem, ſeque captivos ſenſerint, quàm appropinquare hoſtes cognoverint; quorum indiligentia Gagianis admodum profuit: Nam parva licet arcis oppugnandæ mora maximo fuiſſet ipſis detrimento, cum neceſſariis omnibus rebus egerent, atque extremâ jam fame laborarent.

Tam improviſum, tamque difficile per Apenninum Gagii iter cum late fama vulgaſ-

gaſſet, magna apud otioſos rerum æſtimatores controverſia extitit, cum alii temeritatem hominis carperent, qui ſuas eo copias conjeciſſet, ubi eſſet ipſis, & fame, & frigore pereundum; alii virtutem, atque immerſabilem difficultatibus animum extollerent, Annibalique alpes perrumpenti adæquarent. Ita, variantibus hominum ſtudiis, ſententiæ quoque variantur, deque rebus nemo confidentius judicat, quàm qui eas ignorat. Ego ſicut non parum virtuti tribuerim Imperatoris, ita non multum conſilio detraxerim, quod præſertim fortuna comprobarit. Fœda enim tempeſtas, quæ per eos ferme dies cooriri conſtanter in iis locis, atque ingentem decidentium nivium vim circumferens, deprehenſos in itinere homines opprimere ſolet, cum vix milites ab Apennino deſcendiſſent, ſubito, vehementiſſimeque inſurgere cœpit: ita ut exiguo tempore magno caſu totius exercitus ſalus conſtiterit.

Captâ Montis Alphonſi arce, Lucenſium finibus appropinquabat exercitus, quod ubi eſt auditum, inſolentes homines belli, &, quorſum tam repentinum, atque ab hoſte, ut videbatur, diverſum iter evaderet, ignari (id quod in ejuſmodi rebus neceſſe erat) perturbati vehementer ſunt. Nam quanquam uſitato jam a principio belli inſtituto Reipublicæ prudentiſſimo parem Lucenſes Auſtriacis, Borboniiſque voluntatem oſtenderant, nihilque fecerant, dixerantve, quod alteros contra alteros juvaret: tamen prudentiæ non ſemper fortuna comes per idem ferme tempus tulerat, ut homines a potente quodam

Re-

Româ ſummiſſi, Hiſpanienſem in agro Maſſenſi tabellarium deprehenderent, ac diſpoliarent, & publicas potiſſimum literas interciperent. Quo facto in fines ſe ſe Lucenſium receperant; atque eos qui Montignoſii oppido præerat, cum apud illum de injuriâ, quam ſibi factam eſſe a latronibus putabat, vehementer eſſet tabellarius conqueſtus, comprehenderat, præfectoque arcis cuſtodiendos tradiderat, Senatumque eâ de re certiorem fecerat. Senatus, quod eos latrocinii inſimulatos, latrones eſſe exiſtimaret, literas quidem tabellario confeſtim reddi, ipſos in vinculis habendos videri cenſuit. Poſtea vero quam illi diplomata oſtenderant, quibus eos eſſe milites compertum eſt, Senatus cum omnia ubique hoſtibus in hoſtes licere jure belli intelligeret, cumque non in ſua provincia facinus admiſſum eſſe conſtaret & literis redditis ſatis Borboniis factum eſſe arbitraretur, Auſtriacos milites ſolvi extemplo, liberoſque abire juſſit. Erât æquitatis, & prudentiæ conſilium pleniſſimum. Non defuerunt tamen, qui literis, nunciiſque Senatum apud Reges populari inducti rumore criminarentur. Adeo nihil eſt a calumnia intactum, multoque plures ſunt, qui reprehendant, quàm qui laudent.

At ne in animis Regum utriuſque partis ſuſpicio hæreret falſo injecta, ad Reginam Ungariæ Carolus Manſius, ad Regem Sardiniæ Joannes Sardinius, Neapolim Laurentius Deodatus, atque in Hiſpaniam uſque Andreas Sbarra ex S. C. miſſi ſunt, eiſque mandatum, ut Reipublicæ cauſam Regibus pro-

probarent. Harum vero legationum exitus adhuc erat incertus, cum, uti diximus: Lucenſium finibus appropinquaret exercitus, civitaſque ſuſpenſa metu, ac ſolicita eſſet. Cum autem in timore multa fingantur impunius, omnia credantur facilius, eo factum eſt, ut nonnulla temere vulgata timere Luceſes cogerentur, quæ quidem non timuiſſent, ſi conſcientiæ potius ſuæ, quàm temporum rationem habuiſſent: ne videlicet Reipublicæ vis aliqua inferretur, neu milites in eorum agris maximo cum detrimento diutius verſarentur, neu denique multa neceſſario quodam armatorum hominum impetu acciderent, quæ ne prudentiâ quidem corrigi poſſent. Augebat timorem, quod nullæ Ducum eſſent literæ, quæ de ipſorum adventu certiorem Senatum facerent, itaque inimico animo adventare magis, magiſque dicebantur.

At Lucenſes, ut aliquam in repentino tumultu dignitatis, ac ſalutis rationem habere viderentur, Montanos, qui in eorum ditione ſunt, genus hominum militiæ aptum maximè, ſummâque erga Rempublicam fide cognitum ad ſe vocaverant, eos armaverant, cuſtodiendæque urbis ſexviros creaverant. Interea Imperatorum literæ venére adventum nunciantes. Itaque paulo quietior Senatus Franciſcum Bernardinium ad Borbonii exercitus Imperatores, & Ducem imprimis Mutinenſium miſit, qui eos ad Caſtrum uſque novum in caſtris conveniret, diceretque: egregium ſemper fuiſſe, & eſſe erga Borbonios Reges Senatus Populique Lucenſis, ani-

mum : minus ob eam rem ſe ſe ab eorum adventu timere, quos optimâ fide dilexerint: eſſe potius, cur gaudeant, veniſſe tempus, quo ſuam Lucenſes erga Borbonios voluntatem verbis toties, legationibuſque teſtatam, re tandem ipſa declarent : nihil ea propter eſſe, quod in eorum poteſtate ſit, quod non ipſe fortiſſimis Imperatoribus ex auctoritate Senatus polliceri & repræſentare etiam poſſit. Illi tam liberali oratione, promiſſorumque ſpe deliniti, cum exercitum haberent frigore, fameque fere enectum : non ſibi, non Regibus ſuis in animo eſſe, reſponderunt, quicquam adverſus Rempublicam moliri : militarem tuliſſe rationem, ut neceſſario per eorum fines iter facerent ; curarent ipſi, ne commeatus deeſſent : ſe ſe daturos operam, ut milites ſine maleficio, & injuria tranſeant. Quibus rebus cognitis, omnis Senatus cura eo converſa eſt, ut commeatibus extemplo conſuleretur, utque Cives eligerentur idonei, qui ea diligenter curarent, quæ ex uſu Borbonii exercitus eſſe cognoſcerent. Quo facto ex omni agro, & vico pabulum, & cibaria in Borboniorum caſtra comportabantur, omniumque rerum copia portabatur undique, atque agebatur pleniſſimis viis. Idque eo erat mirabilius, quod Lucenſes anguſtis agris, minimeque frumentariis utantur ; tempus autem eſſet anni difficillimum, quo neque frumenta in horreis ſunt, neque multum a maturitate abſunt ; & milites, qui in florentiſſimis provinciis in maximis ſeſe fuiſſe difficultatibus recordabantur, non ſine ſumma admiratione videbant

bant diligentia, ac fide parvas augeri res poſſe, magnas contra dilabi, ſi pravè adminiſtrentur. Cum Hiſpanus, Neapolitanuſque exercitus ad ſextum ab oppido Lucâ lapidem perveniſſet, Senatus eo ſtatim Cæſarem Santinium proficiſci juſſit, qui cum Duce imprimis Mutinenſium, cæteriſque Imperatoribus ageret, quemadmodum ex officio ac dignitate Reipublicæ eſſe intelligeret. Quibus rebus confectis ita a Lucenſium finibus diſceſſum eſt, ut militibus Lucenſes, Lucenſibus milites accepti eſſent; Reipublicæ in adminiſtrandis rebus ſolertia ab omnibus collaudaretur; Neapoli autem, atque in Hiſpania Legati ejus comiter ab Regibus acciperentur: & qui jam veritate rei commoti, Legatorumque officiis ſecundum Rempublicam judicaverant, tum vero his auditis, omnem de tabellario ſuſpicionem ex animis delerunt ſuis.

At Gagius nihil in itinere moratus per Lunenſem agrum Sergianum pervénit, primum quod eſt ab ea parte venientibus Genuenſium Oppidum. Quatriduum ibi ſubſiſtere placuit, dum in flumine Macrâ pons efficeretur, & allevarentur milites, quos longum ex Mutina, atque arduum inter Appennini tramites, infeſtumque nivibus, & pluviis iter divexaverat. At magnâ Gagius ſolicitudine afficiebatur, novis ſubinde difficultatibus objectis.

Macra vicinis montibus rapidum flumen, tuncque etiam ex nivibus, imbribuſque maximum erat; & pons in eo confieri difficilius propterea videbatur poſſe: loca excipiebant

bant horrida, & ſaltuoſa, latebriſque, & ſilveſtribus tramitibus prærupta, quo certe ex militari progrediendi conſuetudine, atque ordine adiri non poterat, idque erat incommodum, & periculoſum maxime cum præſertim Auſtriaci, ſi ab Apuanis montibus deſcenderent paucis immiſſis equitibus, omnem male habere exercitum, & facile etiam poſſent errantem, & defatigatum opprimere. Ac jam ut nullus ab hoſte metus eſſet, non pabulum in vaſtis locis, atque inaniſſimis non frumentum erat: non denique certus tam incerti itineris dux. Una omnium erat in Genuenſibus rerum ſpes, quorum obſcura adhuc voluntas, & conſcripto nuper exercitu ſuſpecta videbatur. Infirmæ erant Hiſpanis, Neapolitaniſque copiæ, v. millibus cum Pincaronio diſtractis, compluribus labore confectis, nonnullis fugâ dilapſis. Philippus vero Hiſpaniarum Regis F. ſociique Galli, quibuſcum ſe ſe conjungere Gagius properabat, adeo non properabant ipſi, ut incredibili torpeſcere morâ viderentur. Erat ipſe præterea Gagius ſive ætate, ſive naturâ, ſive etiam conſiliorum, quæ omnia ſemper ab Hiſpania uſque afferebantur, expectatione cunctator, magiſque timens adverſa, quàm ſperans ſecunda, adeoque omnia conſilio tribuens, nihil ut fortunæ relinquere videretur velle, quæ tamen in bello plurimum poteſt.

Sed cum eſſet Gagius in quibus demonſtravi curis, atque anguſtiis, multaque hominem ſolicitum haberent, atque anxium: commodùm ad eum, & Ducem imprimis Mu-

Mutinenſium Genuâ venit miſſus ab Senatu Joſephus Auria, qui bono illos eſſe animo juberet, & pacata omnia ab Genuenſibus, benignaque ipſis, militibuſque eorum ex auctoritate renunciaret. Miſſus unà cum Joſepho Auria Vinſonius fuerat Trib. mill. in exercitu Genuenſi, illarumque peritiſſimus homo regionum, qui Hiſpanos, Neapolitanoſque faciliore per montes, ſaltuſque duceret viâ.. Hoc primum in illo itinere Gagii animum erexit, ex eoque primum fieri quædam ad meliorem ſpem inclinatio viſa eſt. Simul omnibus locis commeatus imperabantur, deſcribebantur vecturæ, frumentumque, & pabulum (quod erat tamen perexiguum) comportabatur, nihil denique reliqui ad opus, patientiamque Ligures faciebant: Qui induſtrii homines, ac diligentes, quod plerumque in ſterili agro evenit, multâ duritie, improboque labore naturam vincere velle locorum videbantur. Nunciatur etiam Gagio diſceſſiſſe a Mutinâ Lobcoviczius, cujus diſceſſu futuros Auſtriacos ad inſequendum tardiores videbat. Jamque tandem Philippus, & Galli parare iter dicebantur, & pons, qui demiſſis in flumine trabibus bipedalibus, & conjunctis inter ſe lintribus properabatur, penè erat perfectus. Itaque cum de hoſtibus, deque ſociis ea, quæ optabat, audiret, & Genuenſium copiis exercitum ſublevari ſuum poſſe non nequicquam ſperaret, exquiſito per Vinſonium itinere non diù commorandum ſibi eſſe Gagius exiſtimavit.

Interim Lobcoviczius, quem ſupra demonſtravimus deluſum a Gagio fuiſſe, hoc

incenſus ludibrio, cum bellum etiam faſtidiret, quod inopiâ ſupplementi, ac pecuniæ haud quaquam adminiſtrari ex ſententiâ poſſe videbat, relictis ad Mutinam caſtris, Mediolanum contendit. Et palam quidem evocari ſe illo Mediolanenſis provinciæ, cui præerat, procuratione neceſſariâ dictitabat; clam vero cum Lucâ Pallavicino colloqui, eumque ſibi omnibus conciliare modis meditabatur. Hunc jam inde a principio belli Veliterni iratum ſibi æmulatione imperii, & opinionum diſſimilitudine, & quem Viennam tunc cogitare acceperat, exulcerato diſcedere animo nolebat. Ipſum eſſe cupidum rerum novarum, magni ingenii, magnæ etiam apud Reginam propter libertatem quandam ingenuam ſentiendi, & Taroccæ Comitis Luſitani gratiam authoritatis cognoverat. Itaque diſſimulans quam poterat humaniſſime appellabat, eumque facilitate, obſequioque illicere ad benevolentiam conabatur. Non tamen facere potuit, quin Viennam ipſi proficiſceretur infenſus, ibique italici belli incommoda omnia in unum conferri Lobcoviczium oportere diceret, cujus in imperio ſoccordiam contemnerent hoſtes, acerbitatem horreſcerent milites. Quæ cum Pallavicinus vociferaretur, amici autem Lobcoviczii, ut plerumque fit in calamitate, ſilerent, cumque ipſius in bello infelicitatis non leviſſimum in Imperatore peccatum, admodum vulgo carperetur, Regina de ſucceſſore deliberare inſtituit. Quâ ille re cognitâ, provinciam bellumque reliquo deinceps tempore adminiſtravit ita, uti ſolent ii, qui ſucceſſorem expectant.

Prin-

Principe Lictenſtenio, qui Lobcoviczio ſuccederet, delecto, exercitus, quoad ille veniret in caſtra, traditus Comiti Sculemburgio eſt.

Statim Sculemburgius per Apuanos montes equitum, ac peditum levis armaturæ partem mittit, qui Gagii iter cognoſcant, infeſtumque excurſionibus habeant: ipſe cum omnibus copiis, quæ Germanicis nuper, & Sardinienſibus adauctæ ſubſidiis eſſe ad hominum millia XX. dicebantur, per agrum Parmenſem, ac Placentinum iter fecit, caſtraque ad Novas, quod eſſe oppidum Genuenſium diximus in Galliâ Ciſalpinâ, locavit: ut Genuenſes quocunque animo eſſent, ſcirent Reginæ Ungariæ exercitum verſari in finibus ſuis, & Sardiniæ Regem ſocium, atque amicum maxime conjunctum haberet, cujus conſilio, atque opibus adjuvari ſe poſſe arbitrabatur: Caſtra autem opportuno loco eſſent ad commeatus parandos, omnemque Ciſalpinam late Galliam tuendam.

Properabat Gagius, ut quamprimum Macram trajiceret, ne in ipſo trajectu occuparetur ab hoſtibus, quos Mutinâ profectos magnis Parmam verſus itineribus contendere audierat. Itaque, ponte perfecto, ſignum datur profectionis. Cum ſubito aquæ magnitudine, ac rapiditate amnis, maximo noctu coorto imbri, pons interrumpitur. Erat enim pravè inſtitutus; propterea quod immiſſæ in alveo trabes bipedales, de quibus ante dictum eſt, non ſatis erant firmæ ad vim fluminis refringendam, quod præſertim proximo ex Apennino decurrens majori ſe ſe impetu

petu incitaret. Quæ res quam dedit hoſtibus ad inſequendum facultatem, noſtris ad exercitum celerius tranſportandum ademit. Poſtridie ejus diei, qui fuit dies ad v. non. Maj. noſter tranſduci exercitus eo feſtinantius, atque ipſis urgentibus Imperatoribus cœpit, quo conſtantior de adventu hoſtium fama perferebatur. Ratio, ordoque agminis erat ejuſmodi. Præcedebant agmen equites, pediteſque levis armaturæ, qui totius exercitus impedimentis, quæ in primâ acie agebantur, præſidio erant. Inde in primâ item acie peditatus, & equitatus ferme omnis progrediebatur; tum ſecunda acies ex legionariis tantum militibus confecta ſequebatur, quam Reginæ Hiſpanienſis Manus, Regiique equites, & Pyrochitrophorum centuriæ aliquot claudebant. Multo denique die & noſtri exercitus prima acies tranſierat, & Auſtriaci cernebantur, qui amplius octingenti, Gorano Duce impigro homine, atque audace, præmiſſi a Sculemburgio, qui noſtrum agmen laceſſerent, ab Apuanis montibus deſcenderant. Nacti quædam propter amnem Macram ædificia, quorum muris defenderentur, ſubito noſtros, qui citra flumen erant, adorti ſunt illud ſpectantes, ſi eos ab reliquo abſciſſos exercitu prohibere tranſitu, aut, ne pontem interrumperent, impedire poſſent. Id cum animadvertiſſet Comes Sevius Legatus, qui ſecundæ aciei præerat, quæ quidem acies anguſtiâ pontis, & diſſenſione militum diverſarum nationum paulo tardius proceſſerat, Gorano Pyrochitrophorum centurias octo oppoſuit, quæ virtute, ac perſeverantiâ tantum

tum

tum profecére, ut hoſtium impetum ſubſtinerent, & quietiorem noſtris tranſitum darent; ipſæ demum multis illatis, & acceptis vulneribus ſe ſe ad agmen reciperent. Imminebant nihilominus hoſtes, atque inſtabant acerrimè; jamque pontem ingreſſi, qua noſter erat traductus exercitus, ſeſe quoque traſituros minitabantur. Sed repulſi multitudine telorum, quæ ex diſpoſitis in adversâ ripâ tormentis quatuor ſine ullâ intermiſſione trajiciebantur, temerario deſtiterunt incœpto. Relinquebatur, quoniam exercitus partem tranſeuntem prohibere non potuiſſent, ut pontem interſcindi prohiberent, idque conabantur. Nam jaculis noſtros ſubmovebant crebrerrimis, nonnulloſque ſubire auſos interfecerant, plurimos vulneraverant. Cunctantibus eâ de causâ noſtris, languidiuſque ad opus venientibus, unus de exercitu Neapolitano Signifer legionis Hibernicæ, quem poſtea Carolus Rex hujuſce facinoris causâ ab inferiori ordine ad Centuriatum traduxit, non ſuorum cæde, non periculi magnitudine deterritus cum quatuor omnino militibus prorupit audaciſſime, & inſpectantibus trans ripam hoſtibus, inter tela, jaculaque pontem reſcidit. Quo facto, ipſe cum ſuis ſe ſe ad exercitum incolumis adnando recepit. Ut quantum ad periculum adeundum audacia, tantum, quæ plerumque adjuvat audaciam, fortuna ad vitandum valuiſſe videretur. Traducto exercitu Gagius reſciſſo ponte, atque hoſtibus repreſſis ante primam confectam vigiliam Spediam eodem die venit. Id oppidi nomen eſt. Hoc fere eſt in intimâ portus Lu-

Lunenſis parte poſitum. Hujus amplitudo portus, ac pulchritudo nulli non cognita naviganti eſt, qui duobus eminentibus promontoriis continetur, objectamque habet inſulam, quæ illum ab effervescentis maris impetu, & quibuſdam protegit ventis.

Poſtero die Gagius nuncios ad Philippum celeriter mittit, quibus regionibus eſſet, & quid militum ſecum haberet: negavit cum iis in Galliam erumpi Ciſalpinam poſſe: orat: ut acceleret. Ipſe præmiſſis ad hominum millibus iii., qui ad Segeſtam Tiguliorum aditus occuparent, ne qua fieret ab eâ parte in difficillimo itinere irruptio hoſtium repentina, per illam Liguſtici maris oram, quæ ad Orientem eſt, iter facere cœpit.

Erant, ut ſupra demonſtratum eſt, loca aſpera, & ſaltuoſa, anguſtiſque tramitibus, altiſſimoque in mare deſpectu horrida, & quod eas ad regiones pertinerent, in quibus hoſtes verſabantur, valde infeſta, ac ſuſpicioſa. Erat præterea ſumma inopia pabuli & propter ipſius agri naturam, & quod anguſtius noſtri pabulabantur, adeo ut pabulo mari ſupportato, hordeoque, & quacunque ratione poterant tolerare equos cogerentur. In his anguſtiis Gagius, cum prope Segeſtam Tiguliorum in arduâ neceſſario ſubſtitiſſet convalle, & quacunque procederetur iniqua, Joſephum intuens Auriam, qui Imperatores noſtros officii causâ proſequebatur, non iis ſe certe locis commiſſurum fuiſſe dixit, niſi plane Genuenſibus confideret: Tum Auria, recte, inquit, Imperator, Genuenſium te fidei commiſiſti, quibus jam uti ſociis, atque ami-

amicis potes; ſecretoque illum de Genuenſium cum Borboniis facto jam pridem in Hiſpaniâ fœdere monuit: Tumque primum de fœdere iſto Gagius cognoviſſe dicitur. Nam ante id tempus rumore potius quodam, cui ſervire Imperatorem non decet, percrebuerat, cum Borboniis conſentire Genuenſes, quam procerto poſſet afferri. Hoc quidem nuncio, auxiliique Genuenſis ſpe confirmatus reliquum conficere iter pergebat, eoque alacrior, quod multum de inſequendi contentione ipſi jam hoſtes remiſerant, qui ſatis habebant minoribus nos ſubſequi itineribus, & rari tantum, diſperſique in ſummis procul jugis apparebant, ut noſtrum obſervare iter, non demorari velle viderentur.

Atque hic non alienum videtur Genuenſis belli cauſas a principio proponere, tum quod, cognitis cauſis, reliqua facilius intelliguntur, tum vero, quia res ea eſt, adeoque celebrata ſermonibus, ac literis omnium gentium, ut ſcriptionem paulo diligentiorem, atque in parte operis proœmium quaſi quoddam poſtulet. Nam bellum Genuenſe tanti momenti fuit, ut maximam non modo Italiæ, ſed omni etiam Europæ conſiliorum, atque rerum commutationem attulerit; tantâ autem virtute geſtum eſt ab eâ Republicâ quæ longâ deſes pace videbatur, ut vetuſtis Romanorum temporibus geſtum videatur; ſic a nobis porro integre, ſincereque narrabitur; ut non magis apud poſteros habiturum ſit propter rerum magnitudinem admirationis, quàm fidei propter veritatem.

Belli

Belli cauſa Finarium fuit, opportuniſſimum ad Liguſticum mare oppidum. Carrettii generis homines antiquitus habuere. Genuenſes porro, qui eâ tempeſtate Orientis opibus clari, ac potentes habebantur, oppidum a Carrettiis aliàs pretio, aliàs fœdere, aliquando etiam jure belli receperant, receptumque iis, cum terreſtre ipſi Imperium in Orientem diſtracti faſtidirent, imperatis certis rebus condonaverant. Perlongo deinceps intervallo graviſſimæ inter Finarienſes, & Alphonſum Carrettium Regulum controverſiæ obortæ ſunt, cum indignarentur illi avarè ſibi ab Alphonſo, adeoque ſuperbè imperitari, ut ferendus non videretur. Hic contra Finarienſes inſanire diceret, qui rebellione factâ ab Imperio, obſequioque diſcederent. Finarienſes Genuenſium, quorum in vetuſtiſſimâ clientelâ erant, opem implorant: Alphonſus Cæſarem adit, eumque orat, ut pro ſua Imperiique Romani auctoritate ſeditionem comprimat. At illis omnibus jure inter ſe diu, multumque diſceptantibus, ſubito Gabriel Cueba, qui pro Rege Hiſpaniæ Mediolanenſem tunc provinciam obtinebat coactâ militum manu, Finarium armis occupat, idque propterea factum eſſe pronunciat, ne Galli Hiſpanorum eo tempore hoſtes per cauſam diſſenſionum ad oppidum obreperent. Cæſar Imperatoriam in eo Majeſtatem minui prædicabat; nec Genuenſes, ad quos oppidum pertinebat, hâc acceptâ injuriâ Senatuſconſultis, legationibuſque ſibi deerant. Sed cum Cæſari neque animi, neque virium ſatis eſſet ad jus ſuum perſequen-

quendum; Genuenſes autem quærelas tantum jactarent nihil ſine armis profuturas; iique eſſent in Italia rerum, atque temporum motus conſecuti, ut Finarienſem ab iis intermitti curam oporteret; Finarium ad Hiſpanos tranſiit, ab iiſque ad Carolum Sextum Cæſarem unus virilis ſexus, qui reliquus Auſtriacorum erat eorum, qui in Germaniâ, & eorum qui in Hiſpaniâ ducentos ferme annos regnaverant. Huic grave, ac diuturnum cum Philippo Borbonio bellum fuit, propterea quod Hiſpaniæ, atque Italiæ Regna, quæ Caroli Secundi Auſtriaci fuiſſent, ſibi Auſtriaco eripi iniquum putaret. Pax ita tandem convenit, ut Carolo Cæſari Italia, Philippo Hiſpania obveniret. Cæſarem interim cum maxima ex ejuſmodi bello pecuniæ urgeret inopia; Pontifex Valentinus, ſummus tum illi in conſiliis capiendis auctor, vocat ad ſe Dominicum Spinulam Genuenſis Reipublicæ Legatum, cum hoc agit: Si Cæſari Genuenſes pecuniam dare, quæ ſit quingenties HS., & acerba ipſum præterea moleſtia levare velint, pro ea pecunia, eoque beneficio Cæſarem Genuenſibus Finarium tantopere ab ipſis expetitum reſtituturum. Legatus ſtatim cupidius fortaſſe, quàm oportebat, rem arripit, auri pondus Reipublicæ nomine pollicetur. Genuenſes, quanquam & pecunia immanis erat, & Legatus temerè inconſulto Senatu rem tranſegiſſe videbatur, tamen, quoniam valde Reipublicæ intererat Finario potiri, reſpondent: Quod Legatus cum Cæſare de Finario egerit, id Senatum cenſere ratum, atque e Re-

pu-

publicâ eſſe. Itaque præſens Cæſari pecunia adnumeratur. Finarium oppidum ad Genuenſes eo jure redit, ut ipſorum antiquitus Genuenſium fuerit, & Hiſpanorum eſſe Regum dicebatur, deque eo disertè admodùm in quadruplici fœdere per potentiſſimos Reges Genuenſibus cautum eſt. Eo tum ſtatu res erat, cum repente novus extitit Finarii captator Allobrogum Dux, nullâ quidem causâ, quæ afferri poſſet, ſed imperii proferendi cupiditate inductus. Horum familia Ducum belli ea quidem, paciſque artibus inſignis eſt, ſed ita inſtituta, ut pro animi magnitudine anguſtos ſe fines habere ſemper putet. Nam opimas Ciſalpinæ Galliæ regiones nacta fœderibus, bellis, & loci imprimis opportunitate, quod emittere in Italiam tranſalpinas nationes, & coercere una dicatur poſſe, uſque eo progreſſa eſt, ut regium ex Sardiniâ poſſeſsâ nomen adepta Italiæ omni imminere videatur. Unum ei deeſſe ad opes confirmandas videtur, paulo liberior, atque commodior ad mare aditus. Nam illa omnis, quæ in ipſius ditione eſt, circa Oxibios ora, importuoſa eſt, atque ipſe Oxibiorum portus difficilis, & magnarum navium minime capax. Eâ de cauſa inſidiari Allobrogum Duces temporibus, inſidiari finitimis, & potiſſimum Genuenſibus, qui maritimi valde ſunt, jampridem cœperant. Genuenſes etſi in Italiæ faucibus collocati, plurimas ad bellum italicum terrâ, marique opportunitates habeant, nihiloſecius quieti, & quæ omnium ferè Italiæ Principum hoc tempore mens eſt, ut ne injuriis quidem exagitati ad arma deſcen-

ſcendant, imbelles, ſuis contenti finibus, ſibi jamdiu vivere conſueverant. Erexerat tamen illorum animos potius quàm concitarat vicini nunquam non vigilantis magnitudo, atque aſſidua inter finitimos æmulatio. At Carolus Emmanuel Sardiniæ Rex, cum a Majorum ſuorum virtute, atque inſtitutis non degeneraret, acer, bellicoſus, atque in omnem occaſionem intentus ſuperiore jam italico bello Carolo Cæſari ſocietatem oſtentaverat ſuam, & ſocietatis præmium cum multa alia, tum Finarium imprimis flagitaverat. Grave id Cæſari, ſuâque fide, & majeſtate indignum viſum eſt, itaque negatum. Ille ejuſmodi irritatus offenſione cum Gallis, atque Hiſpanis adverſus Cæſarem conjurat. Bellum geritur. Sed pax repente conſequuta non commodiſſima illi accidit. Nam cum Finarium ſperaret, omnem fere Ciſalpinam Galliam teneret, eâ dumtaxat parte contentus eſſe cogitur, quæ ad Novarienſem, & Dertonenſem agrum, Langarumque regionem ſpectat. Avellit nihilominus a Genuenſium finibus Regium, Altum, Capraunam, partem etiam Bardineti, partem item Caroſii, quæ Genuenſium erat, ſibi vindicat, eaque omnia ad Langarum ſpectare regionem fidenter ſanè confirmat. Sunt illi quidem pagi in montibus ignobiles, ſed erant Sardiniæ Regi ad ea perficienda, quæ jam tum adverſus Genuenſes meditabatur, maxime opportuni. Genuenſes ſuos eſſe dicere, nihil ad Langas pertinere, poſſeſſionis vetuſtatem, Imperii etiam Romani jus proponere, vim queri, obteſtari, legatos trans alpes uſque ad Cæ-

Cæſarem, atque in Galliam mittere. Non audiuntur. Vicit enim, aut vis, ut fere ſemper, aut præſens utilitas, aut denique non ea cauſa ſatis digna viſa eſt, quæ pacem, & ſancitum jam fœdus convelleret. Mortuo Carolo Sexto Cæſare bellum ſtatim inter Borbonios, atque Auſtriacos coortum eſt. Initio hujus belli Sardiniæ Rex, armatus quanquam eſſet, nullam ſe tamen in partem movebat, quietem ſe, atque Italicæ libertati conſulere dicebat velle; re autem vera expectabat, dum ſtatueret utrius partis eſſe mallet (nam ab utraque ingentibus pollicitationibus ſollicitabatur) eoque potiſſimum accederet, quo uberioribus præmiis invitaretur. Equiti Oſorio, quem Sardiniæ Rex legaverat jampridem ad Britanniæ Regem, multa intercedebat cum Joanne Carteretio neceſſitudo. Is magnæ inter Britannos auctoritatis, atque ipſius Britannorum Regis ſummus erat in imperio Adminiſter. Carteretius, cum plane ex Britanniæ uſu eſſe intelligeret, oportere Gallorum, qui perpetui Britannorum hoſtes ſunt, nimias jam opes quam maxime infringi, atque imminui, Sardiniæ contra Regis augeri, & confirmari, ut ab eâ Galliæ parte, quæ illi finitima, atque etiam infirmior eſt, diſtinere ipſe per ſe, atque adoriri Gallos poſſet; Equiti Oſorio, per eumque Sardiniæ Regi perſuadere omnibus modis conabatur, ut cum Britannis, atque Auſtriacis adverſus Gallos, Borbonioſque omnes conſentiret. Homo ſolertiſſimus Oſorius, & qui Regis ſui mentem probè noſſet, quaſi recuſaret quod vehementer optabat, Re-

Regem in eo ſuum excuſare impensè cœpit quod adverſariorum potentiam, & belli exitus incertiſſimos vereretur: non iis illum eſſe divitiis, non viribus, ut Borbonios, qui valentiſſimi modo ſint, irritare in ſe aut debeat, aut omnino poſſit: Auſtriacos tot in Germania detrimentis acceptis jacere; nolle illum, quod ſtultiſſimum eſt, alienam rem ſuo periculo curare. Sin autem inſperatâ rerum commutatione, quod plerumque in bello evenit, & ſociorum auxiliis ſe ſe Auſtriaci erexerint, ac ſuperiores fuerint, tum vero illud verendum eſſe, ne non ſibi potius Auſtriaci victores, quàm ſociis conſulant, atque his belli onus, ſibi victoriæ uſum reſervent. Contra hæc Carteretius, omnia Sardiniæ Regi parata a Britannis eſſe demonſtrat, arma, viros, pecuniam, magna mari auxilia, magnos commeatus, quibus copiis, atque opibus non eſſe cur Borbonios hoſtes, atque incerta præliorum tantopere Rex perhorreſceret: errare illum vehementer, ſi conſilium ſibi capere ſeparatim poſſe ſperet; evocato in Italiam, quod Auſtriacorum potentiâ imminutâ accidere neceſſe eſt, Philippo altero Hiſpaniarum Regis filio, ecquem Auſtriacis, ecquem ipſi tandem in Italiâ locum eſſe putet? Eandem utriſque cauſam eſſe, eandem fore fortunam; multo etiam ipſi graviorem ſubeundam eſſe, ſi Borbonii vicerint, quem eorum undique viribus circumcluſum, & fructuoſiſſimis Ciſalpinæ Galliæ regionibus mulctatum in avitis alpium jugis regnare precariò vix patiantur: denique proponeret ipſe ſocietatis

 con-

conditiones, & quæ ab Auſtriacis poſtularet, interpoſitâ Britannorum Regis fide habere certe confideret. Hæc acta in Britanniâ, eademque Regi Sardiniæ nunciata in Italiam celeriter ſunt. Et ſecundum ea multæ illum res hortabantur, quare ſibi ſocietatem cum Auſtriacis faciendam putaret: imprimis, quod Borbonios conſueſcere paulatim in Italiam cum exercitibus tranſire ſibi eſſe periculoſum videbat: modo Carolum, nunc Philippum neque ſibi homines magnis imperiis regniſque aſſuetos obtemperaturos exiſtimabat, quin aliquâ Italiæ provinciâ receptâ, ut paucis antea annis Carolus Rex Neapolis feciſſet, ſubito ad majora contenderent. Suis autem rationibus magis conducere arbitrabatur Auſtriacorum humilitatem, quàm florentem Borbonium ſtatum; propterea quod Auſtriaci, & ſtare, ut miſeri, conditionibus neceſſario coguntur (rejecti enim ab ſe, quò in Italia confugient?) & quæ daturos receperint, reapſe dare extemplo poſſint. At illi alteri potentiores, & fidei facilè ſuæ obliviſcentur, & libertatem prius eripiunt, quàm promiſſa exſolvant. Poſtremo metuendum ſe Auſtriacis eſſe poſſe, cum metuere Borbonios certe debeat: imperii etiam commerciique ad mare proferendi viam oſtendi, quod a Gallis Narbonenſibus, atque a Genuenſibus averſum traduci ad ſe incredibili utilitate queat. Ipſa autem Britannorum ſocietas, atque amicitia peropportuna videbatur, quod maxime nummati homines, & mari potentiſſimi eſſent, adeo ut bellum, & eorum pecuniâ tolerari, & perfici etiam poſſit. His de cauſis placuit

ei

ei, ut literas ad Legatum ſuum in Britanniam mitteret: ſi citerioris Galliæ partem aliquam Auſtriaci ſibi extemplo dent, uti vanis promiſſis non ſe duci intelligat, & ſi Finarium Genuenſium oppidum attribui ſibi, aliquâ interpoſitâ causâ, velint; item ſi triginta hominum millia a pacto ſtatim fœdere in Italiam mittere ſibi, Italiæque ſubſidio polliceantur, fœdus ſe ſe cum iis facturum eſſe, eoſdemque, & amicos, & hoſtes habiturum, quos ipſi habeant.

Poſtulata Regis Sardiniæ quam maturrimè in Germaniam ad Reginam Ungariæ perferenda curavit Britanniæ Rex cum literis, quæ illam ſerio monerent conditiones ne reſpueret: ſuis rebus aliter conſuli non poſſe. Regina imponi ſibi a ſociis duriora querebatur, quam penè poſſent ab hoſtibus imperari, ſi victa diſceſſiſſet: Finarium porro, quod Genuenſes a Carolo Patre ſuo grandi numeratâ pecuniâ coemerint, eamque ipſa emptionem jure jurando firmaverit, Regi Sardiniæ condonare turpiſſimum ſibi, minimèque conſentaneum eſſe demonſtrabat. Quî enim convenire, ut ejus fidem ipſa convelleret, pro cujus hæreditate Patris bellum acerrimum ſuſciperet? Præterea cum tot hoſtes circumſtent, atque immineant, non prudentiſſimè fieri dicebat, uti Genuenſes ultro, ac ſine certâ quâdam causâ commoveantur. Negabat Britanniæ Rex grave Reginæ videri debere exiguâ unius provinciæ parte redimere amicitiam ejus Regis, quo freta, & erepta in Italiâ recuperare ſperet, & reliqua omnia obtinere: neque fidei tam ſeverè habendam eſſe rationem docebat

cebat, cum de regno, atque incolumitate agatur: Genuenſes vero quid vereretur? Ignavos homines, timidos, neque in bellis gerendis, ſed in mercaturis faciendis exercitatos, qui neque vires ad nocendum habeant, &, ſi attulerint, facili negotio coerceri, & proteri etiam poſſint. Tandem Regina vel Britannorum fatigata literis, penès quos & conſilii, & virium erat auctoritas; vel ſuo etiam periculo admonita, ne Sardiniæ Rex, ad hoſtes ſuos repudiatus delaberetur, cum eo ſocietatem, & Britannorum item Rege inire conſtituit. Itaque duorum Regum, & Reginæ Legati, Oſorius rei fere omnis auctor præcipuus, & concitator Carteretius, & Ignatius Vaſnerius Vormaciam conveniunt. Ipſe adeſt Britannorum Rex. Sancitur fœdus: quo ex fœdere conſilia, vires, arma, pecuniam conferre, bellum terrâ, marique gerere, in eoque perſeverare univerſi tenerentur, quoad omni Borbonii Italiâ pellerentur: triginta equitum, peditumque millia Regina Ungariæ, xlv. millia Sardiniæ Rex confecta, parataque in Italiâ haberent: Britanni præter trecenties HS. quod ſingulis annis Sardiniæ Regi in belli ſumptum darent, cum validâ, inſtructâque bellicarum Navium claſſe infero mari navigarent, ut eſſent Italiæ littoribus præſidio adverſus hoſtes: quæ pars citerioris Galliæ cis Ticinum, atque intra Nuram amnes eſt, & nominatim Placentia, atque Bobium Urbes, quæque a Nuræ amnis fonte prope Genuenſium fines ad lacum uſque Verbanum, atque Helvetiorum pagos pertingit, exceptis inſulis, quæ ſunt contra Ticinum Ur-

Urbem, ea omnis Sardiniæ Regi extemplo cederet; Finarii item recipiendi jus eidem poteſtaſque eſſet: quæ bello Regna, quæve provinciæ receptæ in Italiâ eſſent, eas ſibi Ungariæ Regina haberet; Britannis omnes Italiæ portus commercio paterent, iiſque ubi eis videretur emporium aliquod conſtitueretur.

His de rebus quanquam ſecreto apud Vormaciam actis, atque conſtitutis primi in Italiâ Genuenſes certiores facti ſunt diligentiâ, ac literis Joannis Franciſci Pallavicini, qui Reipublicæ Legatus Britannorum Regis ſalutandi causâ Vormaciam venerat.

Hoc loco non abhorret a propoſito ea ſcribere, quæ de Genuenſibus cum ego quærerem, ſic reperiebam: Homines eſſe navos, atque induſtrios; optimis legibus, libertate indomitâ; habere Urbem arte naturâque munitam, & mari, terrâque opportunam: maximas ex eo divitias atque opes quæſiſſe: Profligatis olim Piſanis, attritis Venetis, magnum foris nomen, marique imperium obtinuiſſe; domi factionibus, proſcriptionibus, cædibus, omnique ſeditionis genere laboraſſe: eam ob rem factum eſſe, ut anguſtis terrâ finibus uterentur: non prius conquieviſſe, quàm ante annis MCLXXVI. magnorum Principum legatis arbitris convenirent, eamque, quæ nunc eſt, Rempublicam conſtituerent: Nobilitas regnaret, plebs nullo numero eſſet. Nobiles ii dicerentur omnes, quibus in Concilium Majus aditus pateret: Concilia duo Civitatis eſſent; Majus, Minuſque vocarentur: legum condendarum, ve-

ctigalium imponendorum, & nonnullorum Magiſtratuum creandorum Majori poteſtas eſſet: de pace, ac bello, deque omni Reipublicæ ſtatu Minus, adhibito Senatu, decerneret: ſumma eſſet Senatus auctoritas: penès ipſum, & Ducem, quo nomine civitatis Principem appellant, qui regnum obtinet biennium, totius imperii ſpecies, ac dignitas eſſet: nemini præter Ducem cum Senatu, Conciliiſque agendi fas eſſet. Dux igitur pro more, inſtitutoque Reipublicæ ex literis Joannis Franciſci Pallavicini ad Senatum, Minuſque Concilium retulit. Patres, hoc accepto nuncio, variè afficiebantur. Erant præferocis ingenii aliqui, qui bellum ſtatim, arma, legiones, caſtra denunciarent, Borbonios ſocios accerſerent, quorum opibus Sardiniæ Regem deprimerent, Auſtriacos coercerent. Imperiorum etiam in bello, & gloriæ cupiditate, ac ſpe incitabantur. Plerique naturâ, uſuve rerum tardiores, ſeque, & Rempublicam circumſpicientes a conſiliis fortibus refugiebant: belli caſus, ærarii damna, tributi nomen liberis præſertim civitatibus grave, mare infeſtum, hoſtem finitimum, ſocios longinquos cogitabant, atque etiam hos ipſos ſuſpectos habebant, & componi rem, aut mitigari poſſe ſperabant. Nec deerant, qui dolerent potius Reginæ fortunam, quàm inſectarentur iniquitatem, & miſeram dicerent, quæ hoſtibus æque, atque amicis prædæ loco eſſet, ſuaque, & aliena diſtrahere cogeretur.

In tantâ animorum varietate unum modo placuit dari negotium tribus prudentiſſimis viris, Paulo Hieronymo Pallavicino,

Joan-

Joanni Baptiſtæ Grimaldo, Jacobo Laumellino, qui rem Finarienſem, præſentemque temporum ſtatum etiam, atque etiam conſiderarent, & de eo quid eis videretur, ita ut e Republicà, fideque ſuâ conferent, Patribus renunciarent. Ubi tota inter ipſos agitata res, & conſiderata eſt, eorum unus proceſſit, atque ejuſmodi in Minori Concilio ſententiam dixit: Arduam eſſe rem, multoque graviorem, quàm quiſquam exiſtimare queat: imminere acerrimum Regem, potentem, armatum, & de Finitimorum pernicie dies, atque noctes cogitantem: haberi ludibrio Reipublicæ conditionem, ad cujus oppida nullâ injuriâ commemoratâ, nullis repetitis rebus, tanquam ad alicujus projecti cadaveris ſpolia diripienda vicini advolent: non Finarium (quod graviſſimum tamen eſſet) ſed per Finarium omnem oram maritimam, ipſam peti Urbem, quæ ſi mare, & peregrinarum uſum mercium amiſerit, quod amiſſo Finario accidere eſt neceſſe, egeſtati, ac ſolitudini addicetur. Aſperum eſſe, triſte, durum ſpoliari, deſpici; verum & illud imprimis providendum eſſe, ne præſenti malo gravioribus malis remedia adhibeantur: multa quidem in utramque partem cogitantibus occurrere, quæ animum ita diſtrahant, ut ubi poſſit conſiſtere, dijudicari vix poſſit: nam & in tantâ Reipublicæ calamitate, tantâque contumeliâ ſedentem convivere flagitioſum; & in varios belli eventus demittere ſeſe paratioribus animis, quàm viribus ſtultum eſſe atque a Patrum gravitate, & conſtantiâ utrumque abhorrere. Unum eſſe in præſentia, quod

tutum ad omnes caſus conſilium videatur, ſi ignaviâ omni, & cunctatione abjectâ excitetur priſtina Genuenſium virtus, ſi pecunia cogatur, ſcribantur milites, oppida, & Finarium imprimis muniantur. Ita, ſi bellum placet, non poſſe Genuenſes, ut quibus vires adſint, ab amicis repudiari, non contemni ab hoſtibus; ſin quies, & neutram in partem inclinatio probatur, fieri tum facile poſſe, cum utrique formidoloſi, aut certe non laceſſendi videamur, ut Reipublicæ dignitatem, & ſtatum incolumem conſervemus. Otioſis vero, atque inermibus quidnam aliud proponi, niſi aut inopem ſervitutem, aut calamitoſum interitum? Patres, his auditis, frequentes decreverunt, ut milites quamprimum conſcriberentur, atque augerentur, decem ut ſint hominum millia; rei militaris periti duces evocarentur, Finarium, cæteræque in finibus Reipublicæ arces communitiores, atque inſtructiores terrâ, marique fierent; item majoribus lex comitiis ferretur, qua lege ſexcenties HS. Finarii defendendi causâ corrogetur; itemque legatis Reipublicæ ſcriberetur, uti Regem, Principemve, ad quem quiſque eorum legatus ſit, conveniant, cauſam Reipublicæ doceant, quo quiſque animo Rex, Princepſve in Rempublicam ſit, Senatui confeſtim reſcribant. Interea Patribus placere parem Auſtriacis, Borboniiſque voluntatem oſtendi, & neutros eorum contra alteros juvari.

Hæc dum a Genuenſibus magnâ curâ, & diligentiâ aguntur, Sardiniæ Rex, qui omnia attentè ſpeculabatur, ſuſpicari tum

pri-

primum cœpit, Genuenſes non patienter, neque remiſſe Vormacienſis fœderis injuriam laturos; itaque ut majus aliquod iis nomen opponeret, quo a belli apparatu deterrerentur, cum Rege Britannorum agit, uti Rovelejo Britannicæ claſſis ad mare inferum Præfecto ſcribat: aliquem ex iis, qui navibus præſunt ad Senatum Genuenſem mittat, ex eoque prope minaciter cauſam percunctetur armorum. Rovelejus, acceptis mandatis Navarcum ire Genuam jubet; qui ſtatim aphracto in portum ex alto invectus Ducem, Senatumque adit; & Regem mirari ſuum vehementer dicit, quid cauſæ Genuenſibus ſit, quare cum ab omni contentione abeſſe teſtati toties fuerint, bellum repentè parent; poſtulare, uti ſibi, quæ Reipublicæ opes, quantus ſit exercitus accuratè indicent: non debere eum pati, qui Italiam ab hoſtibus defendendam ſuſceperit, novus ut in Italiâ tumultus excitetur. Ei orationi Dux reſpondit: Non tumultus, neque maleficii causâ exercitum Genuenſes conſcribere, ſed ut ſe tantùm muniant; adeoque delectus ab iis intermitti nolle, ut angantur potius, quod pro rei, & temporis gravitate non ſatis fortaſſis magnam manum cogere queant: cum præſertim jura omnia permiſceri nefario bello videant: neque Italiæ quietem magis ad Britannos ultra Gaditanum fretum ſubmotos, quàm ad Genuenſes pertinere, qui & Rempublicam in Italiâ obtineant, & non poſtremi Italorum ſint. Cæterum ab eo, quod inſtituerit, Rempublicam non receſſuram, ut mediam ſe italico bello profiteatur.

Cu-

Cujus rei teſtes ipſos haberet Britannos, quibus a principio hujus belli Reipublicæ portus, littoraque omnia, omniumque ex iis rerum uſus ſemper tamque liberaliter patuerint, ut ſatis conſtet majorem in eo Genuenſes fidei, quàm commodi rationem habuiſſe. Navarcus, hoc accepto reſponſo, diſceſſit.

Sub idem fere tempus legatorum literæ venerant, quæ adverſa omnia Genuenſibus, infeſtaque apud Auſtriacos nunciabant. Nam & Regina Ungariæ vicem Reipublicæ multâ, atque inani miſeratione cum proſequeretur, ſua ſibi tamen propiora pericula eſſe, quam aliena loquebatur: & Britanniæ Rex ſpecioſum Italicæ libertatis nomen prætendebat, cui remittere aliquid Genuenſes de ſuis rebus non iniquum putabat. Sardiniæ autem Rex, non eſſe, cur ſe Genuenſes interpellarent, ſtomachans faſtidioſè dicebat: irent Londinum, ibique Britanniæ Regi cauſam probarent ſuam. Soli ex omnibus Borbonii Reges animo eſſe in Rempublicam ſingulari dicebantur. Nam probè intelligebant, plurimum ad res ſuas pertinere eorum hominum amicitiam, quorum eſſet urbs ad exercitus in Italiam tranſportandos, inſtruendos, omnique re juvandos opportuniſſima, atque id Hiſpani præcipue ſentiebant, cum reminiſcerentur, quatuordecim ſibi naves onerarias tormentis, & commeatibus refertas non ita pridem diſperiiſſe, propterea quod Genuenſes, in quorum eæ portum refugerant, quique ob eam rem veluti Borboniarum ſtudioſi partium a Britannis inſimulabantur, ut omnis ſeu controverſiæ, ſeu calumniæ cauſa to!-

tolleretur, illas in Corſicam ſeponendas cenſuerant, præſidiis additis, ne amoverentur, niſi bello perfecto. Itaque cum Rempublicam ad arma, ſuamque deducere ſocietatem ſtuderent Vormacienſis fœderis iniquitatem durius etiam interpretabantur, incitabant, offerebant ſe, &, ſi ſibi ipſa non deſit, non ſe Reipublicæ defuturos pollicebantur.

At Genuæ Patres, cognitâ Regum voluntate, hærebant nihilominus in dies magis remque multos jam menſes extraxerant non tam gravitate negotii, quo quidem permovebantur, quam rerum publicarum conſuetudine quâdam, quæ cunctabundæ omnes videntur, maximeque Genuenſis, in qua & lentius omnia, diligentiuſque perpenduntur, & eo ſunt homines ad decernendum tardiores, quo plures ad deliberandum conſentire debent. Lege enim cautum apud Genuenſes eſt, ne quid in Minori Concilio gravioribus præſertim de rebus referatur, quod non Senatus antea probaverit, neu die unâ, eâdemque referatur, atque ſtatuatur, neu denique ratum, firmumque ſit, ni id cum CC. adſunt CLX. ſuffragiis latis approbarint. Accedit ad hæc ingenium hominum ſubtile, atque in æſtimandis rerum momentis paulo moroſius; tum illa, de quâ ſupra dictum eſt, animorum ſtudiorumque varietas; ipſa denique Oratorum altercatio, quâ fiebat, ut diſtinerentur in judicando Patrum animi, atque afferrent ancipitem curam cogitandi. Qui enim ocium ſumme videbantur cupere, omnem belli ſocietatem aſpernabantur, quietem Reipublicæ utilem eſſe demonſtrabant:

im-

impedito enim ubique fere commercio, diſſentientibus inter ſe nationibus, Genuenſium autem portus cum omnibus æque pateant, omnes omnium ad eos pecunias perventuras dicebant. At quæ bello damna? quas clades? Ærarium corſico bello exhauſtum nullum eſſe: Tributum homines horrere, præterea periculoſum eſſe magnorum Principum inimicitiis, & ſocietatibus immiſceri: ſemper id infirmioribus civitatibus fuiſſe fatale: hoc Senenſem, hoc Florentinam Rempublicam caſu corruiſſe: quibus vero ſociis fidendum Genuenſibus eſſe? Galliſne? qui amicos, ac neceſſarios ſuos in medio rerum impetu, proximo hoc Italico bello deſeruerint, cum proſpera omnia cederent, adeo ut, aut ſibi cupidius conſuluiſſe, aut invidiſſe illis Italiæ poſſeſſionem videantur? an Hiſpanis? an Neapolitanis? quorum utrique & per ſe minus valent, & fortunam potius, & Gallos, quàm fidem ſequentur? ſperare his copiis, atque auxiliis Germanicarum legionum robur, Britannici auri vim, Sardinienſis conſilii ſolertiam poſſe vincere, audacis eſſe nimiumque confidentis; præſertim cum auxilia procul abſint, hoſtes autem in finibus hæreant, & mari, terrâque ipſam ſuffocare Urbem ſtatim poſſint. Non certe Finarium tanti eſſe, ut fortunæ omnium unà cum patriæ libertate in apertum diſcrimen projiciantur: caruiſſe eo oppido per multos annos Rempublicam; num aut divitem minus, aut potentem fuiſſe? feciſſe majores hac ipſa in re ſapienter, qui Finarii potius jacturam, quàm totius Reipublicæ naufragium facere decreverint

rint : non eſſe adeo graviter inimicis iraſcendum, ne, cum illis nocere in animo ſit, ſibi noceatur : poſtremo ſatis compertum videri Vormacienſi fœdere non eſſe contentos Auſtriacos ipſos: accidere profecto poſſe multis de cauſis, vel ſimulatæ ad tempus amicitiæ, vel majoris commodi, vel calamitatis repentinæ alicujus etiam communium temporum, & fortunæ motus, ut Finarium nullo periculo, viribus integris, inſperatò retineatur. Hæc cum avidè arriperent, & ii, qui parum, & ii qui nimium timebant, cum approbarent divites, non reprehenderent prudentes, quibus ferociora omnia ſuſpecta ſunt, & cum contra etiam permulta occurrerent, quare turpis quies, aut periculoſa videretur; deliberandi tædium quoddam in Patrum animos irrepſerat, ut ſpe, metuque ſuſpenſi bellum pariter, pacemque faſtidirent. Ibi tum aliquis, qui magnæ habebatur authoritatis, & eloquentiæ : Patres conſcriptos, primum orat, atque obteſtatur, ut moram omnem abjiciant Reipublicæ perniciosam, quæ eventum belli expectando præda eſſet ſine gratiâ futura victoris; non ſe deinde pacis commoda, non belli caſus ignorare dicit, eâque eſſe ætate, iiſque fortunis, ut conquieſcere res, quàm perturbari malit: debere tamen ſe Patriæ magis laborantis aſpectu, quàm harum omnium rerum curâ commoveri : tum acerbitatem, atque odium Britannorum queritur, qui cum eos portu, & commeatu Genuenſes ſemper juverint, tam inimico in Rempublicam animo ſint, fuerintque jam tum, cum latronem Theodorum regiis devectum navibus,

bus, & publicis Carteretii literis commendatum in Corſicam ſummiſerint: iniquitatem Auſtriacorum docet, quos ſuum nomen, ſuaſque vires ad perniciem hominum optimè de ſe meritorum contra fidem commodare non pudeat: Sardiniæ Regis fraudem in ſurripiendis quinque ſuperiore Italico bello oppidis prædicat, injuriam & cupiditatem in occupando Finario ultimum ex eâ re, præſentemque Reipublicæ caſum impendere, commemorat. Si enim, inquit, Sardiniæ Rex fines noſtros, quos Placentiâ Bobioque urbibus ex fœdere acquiſitis devinctos, atque obvallatos jam tenet, acerbiſſimis portoriis infeſtos terrâ habere, ut nihil invehere, nihil exportare liceat; ſi in Finarienſi littore portum extruere, quem dimenſum jam animo atque exædificatum habere dicunt, amplum, optimum, atque huic noſtro non tutiſſimo opponere cœperit: quid vos Genuæ futurum putatis? Finibus tam anguſtis? regionibus tam aſperis? deperditis vectigalibus, omni terreſtrium, ac maritimarum rerum uſu ſublato? an non fœdiſſima quæque, Finario amiſſo, metuenda ſunt? aut finitimum hoſtem facili prædâ, pacatiorem? aut denique patientiâ aliquid profici poſſe ſperamus? Caruimus eo certè oppido per multos annos, ſed ita, ut eam jacturam nunquam æquis animis tulerimus. Quod ſi vis, ſi tempus diſſimulandi nobis neceſſitatem aliquando impoſuit; etiam ne eripi nunc Finarium, atque abſtrahi e ſinu Reipublicæ otioſi patiemur? cum noſtrum, quod erat vetuſtiſſimo jure, præſenti pecuniâ emerimus, tantique eme-

emerimus, quanti venditor voluit, egens, ſumptuoſus? atqui Finarium jam Principes habuerunt, aut ita humiles, ut a nobis negligerentur, aut ita magni, ut ipſi oppidum negligerent: Regi vero Sardiniæ tam florenti, tam cupido, & cui ad ſuam cupiditatem parum ſemper, ad noſtram perniciem nimium jam potentiæ eſt, Finarium concedere, quid aliud eſt, quàm arma ad Reipublicæ internecionem largiri? quo ille Finario, tanquam aggere utatur ad Imperio nos maritimo uſuque exturbandos, totoſque adeo evertendos? patientiâ autem, quâ ad omnes jam calamitates atque indignitates obduruimus, quid tandem proficimus? niſi ut leviora perpeſſis graviora imponantur? Et hercule ſolet is facile accipere injurias, qui ſegniter fert. Pudet dicere P. C. eò abjectionis atque humilitatis devenimus, ut in nos, qui armatis quondam Regibus reſtitimus, palam, atque impune, pauci montani homines, & neſcio quis Theodorus nequiſſimus inſultare non dubitent. Nunquam ne ad recuperandam dignitatem ingenuo dolore excitabimur? cum potiſſimum dignitas unà cum ſalute Reipublicæ conjuncta ſit? quid ergo conſilii eſt? eâdem nos re ulciſci, quâ ſumus laceſſiti; vim repellere vi; conſpirationi Auſtriacorum, Borboniorum opponere ſocietatem. Nam mediis nobis, ac quieſcentibus poſtulare, ut ex aliorum diſſenſione augeantur opes noſtræ, ridiculum eſt. Quid enim vos Britannos, qui hoc vix portu abſtinuerunt, mercatoriis in mari navibus facturos putatis? cum ex Hiſpaniis, atque Galliis, quibus in pro-

provinciis cives noſtri magna, & ampla negotia habent, onuſtæ mercibus redierint? eas tanquam hoſtiles, aut hoſtilia portantes illi certe excutient, diripient; nos autem infeſtiore penè pace, quàm bello utemur. Quod ſi bellum tantopere formiditatis, quo bello commercium labefactari dicitis; cur non quietem perhorreſcitis, quæ illud omnino delet? At etiam fortunam, ut expectemus, ſuadent: quo majorem, credo, opprimendi poteſtatem habeat; namque imparatos, atque inertes averſari maximè dicitur. Quæ porro prudentia eſt fortunæ credere, cum uti conſilio poſſis? aut cæcâ malle expectatione pendére, quàm exploratâ ratione ſubſidium comparare ſalutis? At ærarium exhauſtum eſt, tributi nomen grave. Cupio videre, qui pecuniam ad conſervandam Rempublicam conferre dubitet, cum eam ipſam pecuniam niſi ſalvâ Republicâ retinere non poſſit. Præterea ſocietas Borboniorum cum ad multa alia, tum ad illud opportuna eſt, quod eorum pecuniâ exercitum alere poſſumus, quem conſcripſimus. At cavere ab amicis ipſis debemus, ne deſeramur. Nulla P. C. firmior amicitia eſt, quàm quæ magno amicis uſui eſſe poteſt. Id ſi Senenſes, ſi Florentini vidiſſent, nunquam freti amicitiis nullâ utilitate quæſitis, valentiſſimorum inimicitias ſoli ſuſcepiſſent, nunquam fortaſſis concidiſſent. Nam quid huic noſtræ ſimile amicitiæ eſt? Nonne Gallorum vel maximè intereſt habere in Italiâ apud nos aditum? præſertim ſi Rex Sardiniæ munitiſſimis arte, naturâque locis confiſus prohibeat? non Hiſpanis ſexennium jam

jam fere inter Allobroges vagantibus noſtrâ nos ſocietate Italiam referamus? Non a Neapolitanis Auſtriacorum metum, atque impetum avertimus? Cur hos tam temerè quiſquam, & magno cum ſuarum rerum detrimento a fide diſceſſuros judicet? nam de copiis, atque opibus eorum nemini omnium rectius credideris, quàm Auſtriacis ipſis, qui fugam jam audito Borboniorum adventu & præſidiorum latebras circumſpicere videntur. An vero in Italiâ pulſum fugere Lobcoviczium non audiſtis? Ardere Pruſiaco bello Germaniam? expugnari Belgium? retineri domeſticis diſſenſionibus Britanniæ Regem? furere Scotos? timere Batavos? Ipſe autem Sardiniæ Rex, quem maxime gravem, atque aſſiduum hoſtem habemus, non ſuis certe viribus, quæ mediocres ſunt, non pecuniâ, quâ eget, ſed auxiliis ſociorum, & noſtro imprimis ocio invaleſcit. Nunc, ſi a ſociis, quibus ſuſpectus eſt, quibuſque confidere multum non poteſt, deſeratur; ſi noſtris nos periculis non indormire ſentiat, invaſurum ne aliena, an ſuis diffiſurum eſſe exiſtimatis? cum præſertim recordetur, ſe puerum profugum, atque ejectum in iis ſedibus quæſiſſe perfugium, quibus nunc mortiferum inferre bellum meditatur. Adverſus hoſtes tam infirmos, ſociis tam valentibus, eâdemque nobiſcum causâ conjunctis, dubitamus P. C., dijudicatâ jam fere belli fortunâ, eo progredi, quo incertâ etiam victoriâ deſcendere oporteret? quid tu igitur hoſtes contemnis, a quibus tantam Reipublicæ perniciem comparari dicis? Ego vero P. C.

D ne-

neque ita contemnendos puto, ut negligantur, neque ita metuendos, ut deſperemus; eoque validiora adhibenda eſſe remedia cenſeo, quo vehementius ingruit malum: niſi ſi quis eſt, qui perire turpiter, quam ſervari fortiter malit. Illud vos ad extremum pro meo ſummo in patriam amore, proque tanti diſcriminis magnitudine moneo; ut etiam, atque etiam proſpiciatis, ne magnorum Regum amicitiam tantâ in re invitatos refugiſſe aliquando pœniteat. Finarii cauſa ejuſmodi eſt, ut in eâ dignitas, ſalus præterea univerſæ Reipublicæ contineatur. Nihil eſt medium P. C. aut Finarium quovis bello, ſocietate, periculo etiam, & jacturâ retinendum eſt, aut hoſti parendum ſuperbiſſimo, aut denique hæc Urbs pulcherrima, hæc Patria omnium noſtrûm in vaſtitate, atque in ſolitudine relinquenda. Hâc oratione commoti Patres, impendentique Reipublicæ clade deterriti, ſimul freti fortunâ, quæ Borboniorum velificari votis videbatur, famâque copiarum, quæ in Hiſpaniâ, quæ in Galliâ parari ingentes dicebantur, ſocietatem, ſui muniendi causâ, cum Borboniis inire decreverunt: ex eoque decreto, &, nequis rem enunciaret, jure jurando ſancitum eſt (poterat enim intempeſtivè enunciata res perturbari) & quibus conditionibus confieri ſocietatem placere Hieronymo Grimaldo ſcriptum eſt. Is erat Reipublicæ ad Hiſpaniarum Regem Legatus.

Villa eſt Regis Hiſpani ad Tagum amnem in Arangueſiano venationum frequentiâ, & aquarum amœnitate nobilis. Ibi cum eſſet Rex animi causâ, Legati Borboniorum Regum,

gum, & Hieronymus Grimaldus, de quo dictum eſt, inter ſe colloquuntur: Vormacienſe fœdus Aranguesiano eſſe fœdere infirmandum. Itaque rebus agitatis, conditiones cum conveniſſent, fœdus ictum eſt. Conditionum hæc erat ſumma: Borboniorum exercitus, claſſes commeatu, portu, Reſpublica Genuenſis terrâ, marique juvet: Iis auxilio decem hominum millia ornata inſtructaque cum xxxvi. bellicis tormentis ſubminiſtret: Ne prius ſubminiſtret, quàm Borboniorum exercitus conjuncti ſint, quamque ultra montes fuerint, qui agrum Genuenſem Septemtrionem verſus a Galliâ Ciſalpinâ dividunt, & Liguſticæ fauces appellantur: Reipublicæ Genuenſis Oppida, agros, fines Borbonii Reges tutentur: Philippo Hiſpani Regis Filio Regnum in Italiâ uti conſtituatur, omnes communiter armis, opibus curent. Hiſpaniæ Rex Reipublicæ Genuenſi, quamdiu bellum in Italiâ erit, duodecies HS. in ſingulos menſes det: Lavinium, Cenopha, Monſ grotius, Pares Oppida, eorumque Oppidorum agri, quo jure a Philippo Vicecomite Mediolanenſium Duce antiquitus Genuenſes receperant; item Serravallis oppidum, arx, ager, quo item jure paucis ante annis a Comite Leonardo Auria acceperant, eo omnia jure Genuenſium ſint: Reges erga Genuenſes eodem, quo erga ſuos, animo ſint, caveantque, nequa Genuenſibus in vectigalibus, terrà, marique exercendis fraus, nequa injuria ab Hiſpanis, Gallis, Neapolitaniſque navicularìis, & Mercatoribus facta ſit.

Jam Gagius Genuam pervenerat, præter-

terque mœnia Urbis cum pertranſire cœpiſſet exercitus, portas occluſerant Genuenſes, & popularium exitus, militumque diligenter coercebant introitum, nequa aut illorum inſcitiâ, aut horum licentiâ, parviſque, ut ſæpe fit, cauſis, magna fieret rerum commutatio, neu quam etiam ſuſceperant a principio belli perſonam, ut medii eſſent, & adhuc tuebantur, intempeſtivè deponerent. Ac tametſi Gagius, qui ad Langenſes (Porciferæ hic eſt Pagus valli) idoneo loco caſtra poſuerat, magnopere eos adhortabatur, ut auxilia ſibi mitterent, aliâ ratione ſe non eſſe ad hoſtes iturum, quos numero, & loco ſuperiores eſſe intelligeret; tamen in eo perſeverandum Genuenſes putabant, ut ne prius mitterent, quàm noſter eſſet exercitus ultrà eos montes profectus, qui Liguriam à Galliâ Ciſalpinâ dividunt; & Liguſticæ, ut dictum ſupra eſt, fauces apellantur: idque ipſum in Aranguefiano fœdere adſcribendum, eâque de causâ curaverant, quod verebantur, ne patefactâ ante id tempus ſocietate, ſtatim in finibus ſuis Auſtriacos hoſtes haberent, id quod Reipublicæ detrimentoſum eſſe exiſtimabant. Simul deſcendere aperte, palamque in partes auxiliis miſſis nolebant, niſi prius exploratis quantum poterant rebus, quarum prope certus videri tum poterat exitus, atque edeo oſtendendæ amicitiæ tempus opportunius, cum tribus magnis Philippi, Gallorum, & Gagii exercitibus conjunctis in Galliam Borbonii Ciſalpinam irrupiſſent: Ipſi autem adverſus vaſtitatem, cæteraſque belli clades, & Liguſticarum faucium an-

anguſtiis, & tantorum exercituum conjunctione tutiores eſſent.

At Gagius neque ſine Genuenſium auxiliis Liguſticas ſuperari poſſe fauces dicebat, neque ducis conſiderati eſſe judicabat, eos relinquere poſt ſe non aperte ſocios, a quibus omnia fere ad bellum neceſſaria expectanda eſſent, & quorum auxiliares copias tamquam obſides habere poſſe perpetuæ ipſorum erga Borbonios voluntatis.

Interim Philippus Gagio ad duo millia Draconum, & provincialium Hiſpanorum Pyrochitrophorum coortes ſummâ virtute, quibus Auguſtinus Ahumada præerat, auxilio miſit; item Patris, Socerique nomine Marchionem Chetardienſem Gallum, & O-Walium Hibernum, qui apud ſe in exercitu erant, Legatos Genuam miſit: quorum alter Sarmatica erat legatione notus, alter, ut poſtea confecto bello cognitum eſt, conciliandæ pacis auctor præcipuus fuit, cum poſt incommodam plures Genuæ menſes ſimulatam valetudinem, mutandi, ut dictitabat, cœli causâ, in Britanniam profectus eſt. Hi igitur in Senatum introducti, Galliarum ſe ſe, atque Hiſpaniarum Regum nomine, quorum inſignis ſemper fuiſſet, & præcipua tunc eſſet erga Rempublicam benevolentia, & fides, veniſſe oratum dixerunt, ut auxilia Genuenſes Gagio ſubmitterent, quæ niſi ſtatim ſubmittantur, non poſſe Hiſpanos, Neapolitanoſque omnino progredi, & futurum fortaſſe, ut ad nihilum incredibilis eorum virtus recideret, auſi quâ ſunt aſcendere altiſſimos montes, tran-

ſire rapidiſſimum flumen, extremam tolerare inopiam, quæ facilia ex difficillimis non tam animi magnitudo illis innata nationibus, quam Genuenſis auxilii fiducia redegerat: non ſe ſe arbitrari temporis causâ, aut ſimulatâ Genuenſes amicitiâ ſocietatem cum Borboniis inſtituiſſe: Quid tam porro juſtæ, veræque amicitiæ repugnare, quam ſi, quod triduo, ad ſummum quatriduo præſtaturi ex fœdere ſint; fideliſſimorum id amicorom precibus repræſentare illiberaliter quodammodo denegent? debere eos communem potius utilitatem, ex quâ cmnia homines interpretari fœdera oportet, quàm fœderum formulas, & verba ſpectare: factum eſſe Aranguesianum fœdus, ut communibus viribus communis repellatur hoſtis: at Genuenſium cunctatione iſtâ inopportunâ non repelli, ſed invitari hoſtem, ut Gagianorum militum paucitate contemptâ Liguſticas continuò fauces occupet: quibus occupatis, & Gagium ad rem gerendam inutilem efficiat, & ipſos quaſi in vinculis habeat, ne ea, quæ Reipublicæ intereſſe cognoverint, quæque ille admodum timet, decernere audeant. Id vero ſi accidat, quo tunc Aranguesiani fœderis conſilium? Quo virium communicatarum ſpem? Sin autem in conſiliis capiendis unam intueri fortunam vellent, omnia hactenus accidiſſe Auſtriacis adverſa, Borboniis ſecunda: illorum ſemel, atque iterum ab invictiſſimo Rege Gallorum fuſas in Belgio ac ſuperatas copias, quas Batavorum etiam, & Britannorum exercitus ſublevabant: unam eſſe in Italiâ Genuenſium civitatem, quæ cer-

certiſſimam Borboniis victoriam creare poſſit: ejus patefactâ ſocietate fugæ ſe ſtatim Auſtriacos mandaturos, neque ullum conſiſtendi illis in Italiâ locum fore. Proinde vel amicitiæ, vel utilitatis, vel denique fortunæ causâ ne cunctarentur auxilia Gagio ſubmittere: liberè jam, atque audacter deſcenderent in cauſam, & quos hoſtes jamdiu ſenſerint, pro hoſtibus aliquando haberent.

Genuenſes Legatorum permoti eloquentiâ, quam Borboniorum adjuvari victoriis intelligebant, & quod ingratum ſane videbatur tantulæ, ut apparebat, rei controverſiâ, in ipſo ſocietatis initio ſociorum offendere animos, & quod eo erant progreſſi, ut magis liceret non cœpiſſe, quàm cœptum ſemel non exequi uſque ad extremum. Millia hominum octo, & quæ ad eorum, bellique uſum pertinebant, auxilio mittenda eſſe Gagio ſtatim cenſuerunt. Horum ſumma imperii tradita Joanni Franciſco Brignole-Sale eſt, cujus poſtea, cum Reipublicæ Principatum adeptus eſt difficillimo tempore virtus nobilitata eſt. Item S. C., quo mitti auxilia decreverant, renunciari Auſtriacis, eorumque ſociis per legatos oportere ſuos ſtatuerunt. Tanta autem erat erga Reges obſervantia Reipublicæ, ut ne Regi quidem Sardiniæ ipſi nominatim bellum denunciaverit, tametſi Vormacienſi irritata fœdere ſuas ab eo imminui, trahique in diſcrimen opes videret. Et per eos forte dies acciderat, ut Eques Alfierius, qui in agro Nicæenſi Sardinienſibus copiis præerat, in Genuenſium oppidum Albintemelium, ubi Hiſpanorum

erant horrea conſtituta, impetum faceret, & præſidio dejecto, frumenti, pabulique, quod ſubito poterat per equites comportaret, reliquum, ne cui Genuenſibus uſui eſſet, incendio corrumperet. Denunciationem Reipublicæ Britanniæ Rex eum intellexiſſet, minaciter reſpondiſſe fertur cum ſuarum claſſium Præfectis imperaturum dixerit, ſiquid in eam rem ſibi videretur; Quanquam Genuenſium apud eum Legatus neque amici, neque hoſtis loco habitus Londini permanſerit. Rex autem Sardiniæ nihil accidiſſe novi dixit, ſi Genuenſes bellum denunciarent, quod ſuis favendo hoſtibus jamdiu gererent, neque ita tamen occultiſſimè, ut perſpici non poſſet. Quibus auditis Hieronymus Curlus, qui apud Regem Genuenſium Legatus erat, in patriam rediit, illato bello. At Bartholomæus Laumellinus, qui oppido Novis Genuenſium juſſu præerat, ad Comitem Sculemburgium in caſtra Auſtriacorum ſe contulit, atque ita ex auctoritate Senatus cum eo egit: Genuenſes neque priores Auſtriacorum ſocio, atque amico Regi Sardiniæ, neque ſine causâ bellum denunciare: neceſſario facere, invitos, atque omnia prius expertos, ſi qua poſſet æquitate componi: unum ſe ſe infimis pene precibus oraſſe, ut quæ Reipublicæ optimo ſemper jure fuiſſent, atque eſſent, ea eſſe inſigni injuriâ ne deſinerent: ne id quidem propter Vormacienſe fœdus impetrari potuiſſe: ſuos jam ab Rege Sardiniæ fines violari, ad Albintemelium effringi, diripique horrea: quonam hæc omnia, niſi ad Reipublicæ perniciem pertinere? proinde

de non eſſe ipſis ſuccenſendum, ſi, ut eſſet dictum, neceſſario ad arma deſcenderent, quæ inferri ſibi jampridem videant, ſi ſui muniendi causâ Borbonios ſocios adſciſcerent, ſi iis auxilia mitterent: nihil ſe propterea de ſuâ erga Auſtriacos benevolentiâ, atque obſervantiâ detractum arbitrari; quandoquidem jure Gentium obtinuerit, ut amicos contra amicos auxilio juvare, ſalvâ amicitiâ, liceat: nemini injuriam facere, qui ſua tueatur: imperium ſe ſe acceptum a majoribus velle conſervare: quo imperio ille haberi indigniſſimus debet, qui retinere illud quâcumque ratione aut non poſſit, aut non audeat. Dicentem Laurhellinum interpellat Sculemburgius, & diſcedere conantem prohibet, eodemque temporis veſtigio Clericianæ legionis inſtructorem cum equitum, ac peditum parte mittit, qui Reipublicæ præſidium, quod erat Novis, captivum abduceret, ipſumque Oppidum haberet prædæ loco. In quo nonnulla fuit hominum querela, qui Sculemburgium ſuæ magis iræ, quàm juri Gentium obtemperaſſe dixerunt.

Habebat, uti diximus, caſtra Gagius ad Langenſium Pagum, & ſicuti Genuenſium diligentia omnium copia rerum abundabat, ita præmiorum tenuitate, quibus donare exploratores ipſe conſueverat, flagitioſe erat ab exploratoribus imparatus. Nam Gagius alienæ pecuniæ non appetens, ſuæ parcus habebatur: id quod nonnulli in Imperatore reprehendunt, cui propoſitum unum illud eſſe debet, ut vincat, & victoriæ causâ non ſuis, non alienis parcere bonis oportere ajunt. Sed ex-

exploratorum paucitate fiebat, uti hoſtium neque conſilia, neque itinera cognoſcerentur, ut levi auditione, & falſis plerumque rumoribus interdiu, noctuque conclamaretur ad arma; ſic ut tam incertis rebus non militibus quies, non ducibus ratio eſſet certa imperandi, omniaque erroribus, ac ſuſpicionibus perturbarentur. Quæ res impetus etiam noſtros, conſiliaque tardabat; propterea quod non ſatis celeriter explicari poterant, cum ignorarentur ea, quæ apud hoſtes gerebantur, & ad quæ accommodare ſua ſæpiſſime conſilia Imperatores ſolent. Præterea Philippici exercitus mora, quicum Gagiani exercitus iter conſentire debebat, non parvo erat noſtris ad progrediendum impedimento. Philippus enim expugnatis in itinere Loano, Oneliâque, Caſtellis ſatis munitis procedere paulatim, ac Savonem vix aliquando tandem perveniſſe dicebatur. Hæc erant, quæ Gagio diutius ad Langenſium pagum morandi afferrent cauſam.

Jam Philippi, jam Genuenſium auxilia in Gagii caſtra convenerant, & tanto militum numero auctis copiis ad hoſtem proficiſci Gagius conſtituit, cognitâ prius loci naturâ, quæ erat ejuſmodi. Porciferam vallem, quæ in longitudinem paſſuum circiter x. millia patens ab amne appellatur, qui illam interfluit, quique modicis, ac prope nullis aquis eſt, niſi maximi accidant imbres, neque longius ab Genuâ millibus paſſuum iii. Arenam inter, Cornilianumque pagos in mare influit; quam vallem hominibus, ædificiiſque frequentem, & cultu, proſpectuque amœ-

amœnam colles cingunt leniter acclives, qui in montes ſtatim aſſurgunt editos, atque aſperos: atque hi in arctas tandem coguntur fauces, quas Liguſticas appellari diximus. Has intra fauces una eſt militaris via, reliqua ſunt prærerea itinera duo, quibus etiam patet aditus ad Genuam paulo tamen impeditior, atque difficilior: quorum itinerum alterum ad dexteram eſt Liguſticarum faucium ab eâ parte, qua mons eminet Flacconius, Iriaque amnis labitur; ad ſiniſtram eſt alterum ad alterius item montis radices, qui Gazius dicitur, editiſſimuſque eſt omnium circumjacentium. Tam illa militaris via latior, quàm anguſtiora hæc itinera duo in unum confluunt ultra Liguſticas fauces ad Octavium vicum, eoque Gavium verſus, Novaſque itur, oppida Genuenſium. Magna eſt harum faucium in bello opportunitas, ut qui eas prior occupaverit, hoſtem repellere levi negotio queat; ſi a duce milites non deſerantur, & ſi, qui vallem, monteſque incolunt, armis aptiſſimi homines ac feri, conſentiant. Tunc eas occupaverat prior Gagius, & præſidio cohortis impoſito, atque additâ munitione diligenter tuebatur. Auſtriaci, ne faucium præoccupatione premerentur, impetum adverſus montem facere in cohortem conantur, noſtri, ne locum maximæ opportunitatis turpiter dimitterent, paratiſſimo erant ad propugnandum animo. Contenditur prælio; & noſtri, quod loco, numeroque præſtabant, celeriter hoſtes dederunt in fugam: fugientes ſylvæ, tramiteſque texerunt, a quibus illi protecti, atque occul-

occultati, paucis amiſſis, ad Octavium ſeſe vicum receperunt, iiſque ſeſe adjunxerunt, qui ſubmiſſi a Sculemburgio numero ad ſeptem millia cum paulo ante vicum tenuerant, & nacti opportunum non longe a Lemure amne in valle collibus præſeptâ locum, quâ neceſſarius erat noſtris, & peranguſtus, ſi perrumpere vellent, aditus, hunc foſsâ, atque aggere communiverant, & occupatis collium jugis, loci naturâ, atque operis munitione, circumjectiſque ibi forte muris, quibus agri privatorum ambiebantur, freti prohibere noſtros tranſitu ſperabant. Quibus rebus cognitis, Gagius, profectioniſque, uti demonſtratum eſt, ſuſcepto conſilio, ſarcinarum, atque impedimentorum magnam partem Genuam verſus remitti jubet, quo tutius collocarentur, neque multo militum præſidio ad ea tuenda opus eſſet, ipſe expeditiore, & in tres partes diſtributo exercitu occurreret hoſtibus. Dexteram partem eo ire itinere juſſit, quod ad montem pertinere Flacconium diximus, eique ducem Vievillæum Legatum præfecit: ſiniſtræ Comitem Sevium Legatum præpoſuit, qui præter montem Gazium eam duceret. Dux Mutinenſium, ipſeque unâ Gagius mediæ aciei præfuerunt, & militari illâ intra fauces viâ proceſſerunt. Equitatus poſt tergum rejectus, quod locis aſperis, atque conciſis ejus inutilis opera videbatur, lentius ſubſequebatur, agmenque cogebat. Legatis mandatum erat, ut iter moderarentur, neu prius concurrerent, quàm telum emitti exaudirent, ut undique uno tempore ad emiſſi teli fragorem in hoſtes

ſtes impetus fieret, nullaque illis, ut inferioribus numero, & ab utroque latere circumventis ſpes fugæ relinqueretur. Appropinquabat hoſtibus Gagius; at Legati morabantur. Namque circuitu majore, & aſcendendis, deſcendendiſque collibus longius erat Vievillæo iter; & Sevius præter eandem interſepti itineris difficultatem in ipſos imprudens inciderat hoſtes, qui omnibus ab eâ parte ſaltibus deceſſiſſe falſo dicebantur, neque, certi quid eſſet, ſciri per exploratores poterat, quorum, ut ſupra docuimus, mira erat paucitas. Ac tametſi loco eos confeſtim cedere coegerit, id ipſum tamen ſuum hoſtibus iter aperuerat, & moræ injecerat aliquantum ut ab ſuo latere circumire in tempore hoſtes, ſicut convenerat, non poſſet. At ii, qui in mediâ erant acie, cum pro ſe quiſque in conſpectu Ducis Mutinenſium, & Comitis Gagii Imperatorum etiam difficillimis rebus operam navare cuperet, retineri non potuerunt, quin locum ſubirent iniquum, hoſtium aſcenderent aggerem, adeo ut nonnulli ſublevati alii ab aliis in ſummâ conſiſtere munitione, ibique propugnantes interficere auderent. Hoſtes loco freti manu, & naturâ munito facile noſtros audacius ſubeuntes deturbabant, &, cum nullum fruſtra jaculum deſuper mitteretur, cædebant, videbaturque jam non ſine ingenti noſtrorum cæde perrumpi poſſe, propterea quod magno ipſi loci iniquitas præſidio, noſtris detrimento erat. Quod cum Gagius animadvertiſſet, ſubito tormenta aliquot adduci, quibus agger dirueretur, & adverſa locari juſſit. Quâ re per-

perterriti, ſimul cum alterâ ex parte prope jam Sevius adeſſet, ex alterâ Vievillæus deſcendere impreſſionem jam facturus cerneretur, tum a fronte ſuccedere noſtri acriter non deſiſterent, illi, relictâ munitione, ad Octavium vicum, indeque citiſſimè ſeſe, circiter octingentis amiſſis, ad Sculemburgium in caſtra receperunt. Neque illorum quiſquam ſuperfuiſſet, ſi aut Legati ab utroque latere, ut erat præceptum, uno in hoſtes concurriſſent tempore, fugamque iis intercluſiſſent, aut fugientes pars equitatus, quem omnem non ſatis prudenter rejectum eſſe poſt tergum diximus conſectari, atque opprimere potuiſſet.

Recepto Gagius Octavio laborioſâ Gavium viâ proficiſcitur, quam etiam hoſtes interruperant, ut eſſent noſtri ad inſequendum tardiores: quo cum tandem veniſſet oppidum ipſum, quod arcem habebat ſatis validam, communire, atque inſtruere jubet, ut eo pecuniam exercitus publicam, ægros, atque omnem belli apparatum conferret. Hæc dum ipſe adminiſtrat, Vievillæum Legatum, qui primo agmini præerat ad occupandas Novas, & commeatuum ab Genuâ ſubvectionem explicandam mittit; Sevium præterea Legatum mittit cum tormentis ſex, duobuſque millibus hominum ad expugnandam Serravallis arcem: quæ quanquam ad Iriam amnem poſita naturâ probè munita eſſet, præſidiumque ibi CCC. militum legionariorum Sardiniæ Rex haberet, quibus Roſcius caſtrorum Præfectus præerat, nihilo tamen minus longinquam oppugnationem ſuſtinere non

non potuit. Vehementius enim a Sevio oppugnata, quàm a Roſcio defenſa, cum jam militum præſidiariorum ſtationes ollis tactæ incendiariis deflagraſſent, undecimo ab oppugnatione die, deditione factâ, capitur, & Genuenſibus ex Aranguesiano fœdere attribuitur.

Interim Philippi, Gallorumque exercitus Subalpinorum præſidiis e ſaltibus Montisferrati dejectis, atque Aquis ſubito Statellis a Pignattello Legato occupatis, eâ felicitate, quæ plerumque adeſt novantibus res, omnem circa regionem in ſuam celeriter poteſtatem redegerant. Quibus cognitis Gagius diſcedendum Gavio, ulteriuſque ſibi progrediendum exiſtimavit, ut, cum Philippi Gallorumque copiis conjunctis ſuis, uno conſilio bellum adminiſtraretur, ſummaque imperii ad Philippum Philippi Hiſpani Regis F. reſpiceret. Erant numero, & genere hominum præſtantes copiæ Hiſpanorum, Gallorum, Neapolitanorum, Genuenſium. Marchio Malibojus Gallis præerat Galliæ militiæ Magiſter: lxii. millia peditum, viii. equitum habere in armis dicebantur. Magna multitudo, magnuſque ex tantis viribus animus, ut nihil ſibi impeditum, nihil hoſtibus tutum arbitrarentur. At Sculemburgius collectis, qui ab Octavio refugerant ad Ripaltam, Novis relictis, citatum agmen rapit, ibique loco munito, fluminibuſque circumfuſo caſtra locat de ſummâ rerum admodum ſolicitus. Neque minus æſtuans, laboranſque ab Auguſtâ Taurinorum Sardiniæ Rex venerat in caſtra: quæ quidem Tanarum inter, Padum-

dumque amnes poſita loci naturâ, pontibus, atque additis operibus munitiſſima erant, & ad bellum ducendum aptiſſima. Ipſe enim præſidiis, locisque difficilibus hoſtium impetum frangere, & tractandis conditionibus, ac ſimulatione cum Gallis ineundæ ſocietatis præſentem procellam devitare, conſiliumque ex tempore, ac fortunâ capere meditabatur.

Ita Hiſpanis, qui nunquam victi, nunquam victores toties cum hoſte conflixerant, & iis, qui Gagio Duce Pontificias ultro, citroque Provincias diù pererraverant, neque tamen quicquam profecerant, & iis, qui in alpibus ad Italiæ portas ſexennium jam fere obverſati, in illam auxiliis etiam Gallorum irrumpere, cum ſæpe tentaſſent, nunquam potuerant; factâ cum Genuenſibus ſocietate ſubito in Ciſalpinam iter Galliam patefactum eſt. Auſtriaci autem, qui magno animo ingentique fiduciâ gerebant bellum, quod & mare Britannis ſociis tenebant, & locis confidebant naturâ munitiſſimis, eoſque ex Vormacienſi fœdere ſpiritus ſumpſerant, ut Italiam omnem ſuam dicerent, aliis eriperent, aliis donarent, modò reſpicere ſeſe, & ſuis timere rebus cœperant. Tanta traductis ad amicitiam, & ſocietatem Borboniorum Genuenſibus, facta eſt rerum in Italiâ commutatio.

FINIS.

Sbn
611611